

Поліський Сократ

***(до 65-річного ювілею професора
П. Ю. Сауха)***

УДК 929+1(091)(477)
ББК 87.3(4Укр)6

Поліський Сократ (до 65-річного ювілею професора П. Ю. Сауха): науково-популярне видання / Укладачі: Л. В. Горохова, В.М. Заглада, М. А. Козловець, О. І. Свінціцька, В. М. Слюсар. – Житомир: Вид. Євенок О. О. , 2015. – 80 с.

У виданні висвітлюється життєвий і науковий шлях відомого українського вченого, організатора освіти і науки, доктора філософських наук, професора, ректора Житомирського державного університету імені Івана Франка П. Ю. Сауха. Також систематизовано матеріали, що характеризують творчий доробок вченого та представників його наукової школи.

Для викладачів і керівників загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, наукових працівників, докторантів, аспірантів, широкого кола читачів.

УДК 929+1(091)(477)
ББК 87.3(4Укр)6

65-та вершина професора Петра Сауха!

25 травня 2015 року відомому українському філософу, релігієзнавцю, одному з фундаторів новітньої вітчизняної філософії, доктору філософських наук, професору, ректору Житомирського державного університету імені Івана Франка Петру Юрійовичу Сауху виповнюється 65 років.

Професор П. Ю. Саух – видатна постать у вітчизняній філософії. Він філософ непростого життя, та все ж щасливий. У нього – талант, Божа іскра. Його праці ніби просякнуті маєвтикою Сократа, за допомогою якої народжується істина в голові співрозмовника-читача. Хто хоча б раз мав можливість зустрітися і спілкуватися з Петром Юрійовичем, той не зміг не відчувати могутнього енергетичного поля цієї людини, не пережити глибокого враження від знайомства з нею. Петро Юрійович – системо утворююча особистість.

Професору П. Сауху притаманні глибокий інтерес до наукової істини у пізнанні людського життя, широкий науковий світогляд, невгамовна жага знань. Він не чекав прихильності долі, просто працює і шукає можливості показати себе світові.

Крилатий вислів Г. Сковороди про те, що свій ловив його та не піймав, у якомусь сенсі можна застосувати і до Петра Сауха – людини всебічно обдарованої, творчої, неосязної і невловимої у своїх задумах. У своїй науковій праці він завжди виявляє креативні якості: інтерес до оригінальних ідей, тем дослідження та полемічність.

До творчих здобутків ювіляра належать ґрунтовні дослідження у багатьох сферах вітчизняної науки – історії, методології та теорії філософії, релігієзнавства. Неоціненним є внесок ювіляра у розроблення актуальних проблем національно-культурного відродження українського суспільства, формування інтелектуального потенціалу нації, діагностики трансформаційних процесів, аналіз проблем релігії і духовної екзистенції людини та цивілізаційних підстав її розвитку, долі національних цінностей у глобалізованому світі.

Біографія, життєвий шлях і творча діяльність Професора Петра Сауха – повчальний приклад відданого служіння філософії й науці, її майбутньому. В ній поєдналися високий науково-філософський хист, послідовність поглядів, позицій та переконань, уміння переплавляти їх у реальні результативні практичні дії. А ще – широка і щедра душа, яка ділиться добром, теплом та світлом з усіма, хто має щастя до неї доторкнутися.

Неозорій діапазон наукових інтересів Петра Юрійовича завжди поєднується із високим професіоналізмом ученого-дослідника і педагога-просвітника, а принциповість і послідовність у відстоюванні свого бачення – із романтикою філософсько-поетичного ставлення до життя. Під його керівництвом відбулося професійне становлення цілої когорти науковців – висококваліфікованих спеціалістів із філософії і релігієзнавства, які працюють у вищих навчальних закладах Рівного, Житомира, Києва, інших міст України, Росії, Польщі.

Як філософ, учений, організатор науки і освіти, громадський діяч, учений, публіцист і лектор Петро Саух здобув широке визнання колег-науковців, повагу й розуміння громадськості і студентської молоді.

Петро Юрійович є напрочуд людиною доброзичливою і толерантною до своїх колег та учнів. Ті, кому довелося працювати під керівництвом ювіляра, високо цінують його як людину й ученого, бо знають, що він завжди підтримує творчу атмосферу, дослідницькі задуми і поважає думку інших.

Важко перелічити всіх учнів, студентів, аспірантів та докторантів професора Петра Сауха, які завдячують йому як талановитому філософу, педагогу, науковому керівникові та Людині з великої літери, яка щедро віддає їм не лише свої знання, а й тепло свого великого серця.

Завдяки високій працездатності, комунікабельності й усвідомленому почуттю відповідальності за доручену справу професор Петро Саух завжди створює команду одностайців. Його компетентність поєднується з природною інтелігентністю, толерантністю, уважним ставленням до людей, витонченим почуттям гумору.

Як сучасному менеджеру освіти й науки, йому притаманна здатність не розчинятися, як це часто відбувається в чиновницькому середовищі, а протистояти його найгіршим якостям – пустослів'ю, підлабузництву, манії величності. Професору Петру Сауху притаманне глибоке знання справи, висока культура в роботі, вміння масштабно мислити і стратегічно діяти.

Держава високо оцінила його трудові успіхи. За вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної освіти і науки, підготовку кваліфікованих кадрів, багаторічну сумлінну працю П. Саух нагороджений орденом "За заслуги" III ступеня, відмічений званням "Заслужений працівник освіти і науки України". В родинному архіві П. Сауха зберігаються сотні нагород, грамот, дипломів, подяк, листів. Це відзнака за невтомну, наполегливу працю науковця, ректора, громадського діяча.

Вельмишановний Петре Юрійовичу!

Колектив викладачів, аспірантів та докторантів кафедри філософії у зоряний час творчої зрілості щиро вітає Вас із 65-річчям!

Ми із задоволенням відзначаємо Ваш внесок у розвиток філософських і гуманітарно-соціальних знань нашого суспільства, невтомний пошук і дослідження багатьох проблем суспільного життя, виховання молоді, прагнення залучити її до висот справжнього розуміння процесів, що відбуваються у світі і в нашій країні зокрема. Вами написано низка книг і навчальних посібників, кількасот статей, викладено не один лекційний курс. Сьогодні Ви результативно працюєте на терені викладання філософії в нашому університеті.

Уособлюючи проєвропейський вектор у гуманітарних науках та філософії, Ви повсякчас наголошуєте на моральнісному значенні раціональності як незмінної риси людського світорозуміння та людської діяльності.

Ви уособлюєте кращі риси і традиції викладача університету – чесність, компетентність, сумлінність, громадянську активність і доброту. Ретельний дослідник, толерантний критик і сприйнятливий до нового адміністратор, людина добропорядної репутації та відкритої душі, Ви добре знаний як людина чуйна, доброзичлива, схильна до філософського згладжування гострих життєвих колізій.

Ми висловлюємо Вам щиру подяку за лицарське служіння філософії й науці, за глибокі ідеї, які стимулюють вивчення сучасних процесів націє- й державотворення, соціокультурних трансформацій українського суспільства. Авторська концептуалізація їх завжди обґрунтована, переконлива і править за орієнтир для подальших наукових пошуків. У досягненнях сучасної української філософії вагомий внесок належить і Вашим учням – докторам і кандидатам наук. Ви були серед перших українських учених, хто налагоджував контакти із західними науковцями, започатковув творчі й дружні стосунки з ними.

Як визнаний метр у філософській науці, Ви уособлюєте структурно гармонійну особистість, із "джентльменським набором", таких дефіцитних нині якостей, як шляхетність душі, виняткова порядність і принциповість, глибинна інтелігентність, готовність прийти на допомогу, скромність у науці та житті.

Впевнені, що це проміжний етап Вашої науково-педагогічної діяльності, і Ви ще порадуєте філософську спільноту й український загал своїми новими працями і зверненнями.

Бажаємо Вам, Петре Юрійовичу, міцного здоров'я, подальших успіхів у науковій і навчально-виховній діяльності, людського щастя, вірних друзів та однодумців, невичерпної енергії й упевненості у власних силах, високих професійних та творчих досягнень у Вашій благородній справі, плідної праці на високій посаді ректора нашого навчального закладу.

Сподіваємось і віримо, що Ваші прагнення перетворити наш університет у зразковий неодмінно здійсняться.

Нехай за сьогоднішньою знаковою віхою Вашого життя прийдуть нові, що осяватимуть Вашу самобутню і плідну життєву ниву.

Нехай доля буде щирою і прихильною до Вас і в подальшому.

*Колектив
кафедри філософії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

25 травня 2015 р.

У вирі наукового життя

З колегами на засіданні Платформи "Діалог Євразія"

У гостях – професор Бурятського держуніверситету І. Й. Осинський

Життєвий та творчий шлях професора Петра Сауха

П. Ю. Саух народився 25 травня 1950 року в с. Сімаківка Ємільчинського району Житомирської області. У 1973 р. закінчив філософський факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. З 1973 по 1975 рр. працював асистентом кафедри філософії Донецького політехнічного інституту. В 1975 році став аспірантом філософського факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, достроково захистив кандидатську дисертацію. Після захисту дисертації з 1978 по 1979 р. працював спочатку асистентом, а потім старшим викладачем кафедри філософії Житомирського сільськогосподарського інституту. В 1980 році переїхав до Рівного, де працював на кафедрі філософії Українського інституту інженерів водного господарства. В цьому навчальному закладі пройшов шлях від асистента, доцента, професора, завідувача кафедри філософії до декана гуманітарного факультету. В 1990 р. захистив докторську дисертацію. Диплом професора отримав у 1991 році, а в 1992 році був обраний академіком Академії наук Вищої школи України. За сумісництвом, з 1992 по 1994 рік був радником Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. З 1998 року професор П. Ю. Саух працював заступником директора з навчальної й наукової роботи Рівненського відділення Вищої школи права. Стажувався і читав курси лекцій в університетах Франції, Німеччини та США. Ця робота дала йому можливість познайомитися із досвідом організації навчального процесу й науки на Заході і, критично його переосмисливши, активно впроваджувати у подальшому в діяльність вітчизняної вищої школи. Він почесний доктор та професор багатьох вітчизняних та зарубіжних університетів, Заслужений працівник освіти України (1996 р.).

У листопаді 1998 року був призначений заступником голови Рівненської облдержадміністрації. За період роботи на цій посаді (1998 – 2002 рр.) був автором багатьох соціально-економічних та молодіжних проектів, які успішно реалізовані в регіоні. Протягом десяти років очолював Рівненську Асоціацію релігієзнавців України. В 2002 році переїхав у м. Житомир, обраний колективом та призначений Міністерством освіти і науки України ректором Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка (з 2004 р. – Житомирського державного університету імені Івана Франка), в якому працює й донині.

Саух П. Ю. – засновник Поліської філософської школи, яка об'єднує науковців Житомирщини, Рівненщини, Волині. У його ранніх працях проаналізована релігійно-екзистенціалістська концепція відчуження в екзистенціалізмі, здійснений комплексний аналіз онтології релігії, вільнодумства й атеїзму, розкрита їх категоріальна структура й описані рівні її організації. У подальших роботах Петра Юрійовича та працях його учнів у філософському дискурсі були експліковані поняття щастя, стражденності, "м'ятежності", абсурдності й трагічності людського буття, досліджена категорія національного у статусі екзистенційного проекту і руху екзистенції. Звернувшись до попперівської концепції проблеми демаркації між наукою і метафізикою, професор П. Ю. Саух доповнює її питанням розмежування науки і релігії, акцентуючи особливу увагу на існуючі колізії між ними, яка виступає джерелом їх самостійного розвитку. У цей період ним опублікована низка брошур, книг та монографій, які отримали широкий резонанс у країнах колишнього СРСР. Роботи професора Сауха П. Ю. цього періоду включені в "Антологию отечественного религиоведения" (2010).

Осмислюючи відомі "хвороби сучасності" (індивідуалізм, експансію інструменталістського мислення і втрату індивідуальної свободи), П. Ю. Саух намагається уникати як апологетики згаданих рис сучасної наукової культури, так і їх тотального осуду. Він виступає одним із тих філософів, хто активно захищає і помножує людський ресурс гідності, який є однією із підвалин істинної демократії. Його методологічну позицію характеризує певний антропологізм і масштаб аргументації від спеціальних логіко-методологічних розробок, проблем соціальної філософії, філософської антропології, філософії та феноменології релігії до філософії освіти та глобалістики. Особливий інтерес серед наукового загалу викликали його останні праці. В них П. Ю. Саух зміг внести до атмосфери сучасних інтелектуальних змагань шляхетний дух філософської традиції, окреслити шляхи подолання морального хаосу й безладдя нашої доби через відродження глибинної чесної етики, властивих їй реальних критеріїв добра і досконалості. За цикл праць з історії філософії та філософії релігій П. Ю. Саух удостоєний премії НАН України імені Д. Чижевського, а за цикл праць із проблем освіти – Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка. Він є автором майже 400 наукових праць (монографії, брошури, словники, навчальні посібники та підручники, статті та авторські свідоцтва).

П. Ю. Саух – блискучий організатор науки та освіти. Під його керівництвом, за науковою консультацією і сприянням

підготовлено 45 кандидатів та 8 докторів наук. Він головний редактор та член редколегій низки вітчизняних та зарубіжних наукових видань, член експертної ради Міністерства освіти і науки України, член Президії Європейського союзу релігієзнавців та вільнодумців, член Наглядової ради Всеукраїнської молодіжної громадської організації "Союз обдарованої молоді", один із наукових керівників та авторів експерименту "Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні", президент Житомирського відділення МАН України, голова Громадської ради міста Житомира, голова ради ректорів Житомирщини, член Міжнародного нью-йоркського клубу "Лідерство в освіті", член спеціалізованої вченої ради К 14.053.02 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

П. Ю. Саух нагороджений орденом "За заслуги" III ступеня, іменним годинником Президента України, Почесними грамотами Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, знаком "Антон Макаренко" та знаком "За наукові досягнення" МОН України, медаллю ім. К. Д. Ушинського та медаллю Григорій Сковорода НАПН України, низкою орденів та медалей церковних і громадських організацій.

Шлях до сяючих вершин

Кожна людина має свій неповторний шлях до вимріяної нею вершини. Звичайно, контури цих вершин у процесі соціалізації людини часто змінюються. Вона в дитинстві бачить себе відповідно до того, яке в неї мікросередовище, в якому вона живе і виховується, яким є суспільство та його політична організація, ідеї, які домінують у ній.

Петро Юрійович Саух народився 25 травня 1950 року у мальовничому селі Сімаківці Ємільчинського району Житомирщини у звичайній сільській родині. Як і всі сільські діти, змалку привчався до праці, але вже в школі поряд з педагогікою праці формував у собі ідеали, які часто виходили за межі сільських реалій. Тож не випадково ці ідеали привели юнака до Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка) на філософський факультет, який на той час був запліднений думками шістдесятників та ідеями видатних професорів університету тих часів, зокрема П.В. Копніним, В.І. Шинкаруком, В.К. Танчером, і нуртував студентську масу, кликав молодь до правди, теоретичної боротьби з окремими представниками догматичної філософії, яка ще зберігала кольори сталінізму. Не приймала студентська молодь такої філософії, не приймав її і студент філософського факультету Петро Саух.

В 60–70-і роки на філософському факультеті була широко відома особа доцента кафедри логіки Івана Ілліча Дирди. Колишній полковник правоохоронних органів, він вирізнявся доброзичливістю, толерантністю, справедливістю. На факультеті склалася традиція детально обговорювати кожну подію в житті країни і за кордоном. У перервах між лекціями, студенти філософського факультету жваво обговорювали тільки що прочитану лекцію, міжнародні події, прочитані праці маловідомих на той час західних філософів та ін. Вже тоді серед молоді вирізнявся студент Петро Саух, репліки якого були не тільки по-філософському виважені, аргументовані, вагомі, а й часто виходили за межі чітко окреслених ідеологічних та політичних стереотипів. І якщо випадково був поряд Іван Ілліч Дирда, то щоб якось оберегти молоду людину від неприємностей, він з легкою посмішкою ненав'язливо застерігав: "Саух, Саух, не заходь за межі загальноприйнятого!". Пристрасті на кілька хвилин вгамовувалися, але згодом лунала чергова репліка Петра Сауха, і студенти розпалювалися в оцінці актуальної ситуації ще більше й небезпечніше в умовах тогочасних реалій.

Після закінчення факультету молодий викладач набирає педагогічної мудрості у вузах Донецька, Києва, Житомира, Рівного і вже пізніше, як досвідчений педагог і філософ, стажується в університетах Франції, Німеччини, США, в яких не тільки знайомиться із системою навчання тамтешніх студентів, а й читає курси лекцій з української, російської філософії та сучасного релігієзнавства.

Сьогодні Петро Юрійович Саух – відомий філософ. Не тільки на теренах країн, які входили до колишнього СРСР, а й європейської спільноти. І не лише в тих, де у свій час він стажувався. Так, наприклад, як науковець він посідає чільне місце серед об'єднання Конгресу філософів слов'янських країн, який функціонує вже понад десять років у Польщі (центр Конгресу в м. Жешув). В одній з розмов зі мною лідер Конгресу філософів слов'янських країн, директор Інституту філософії Жешівського державного педагогічного університету професор Анджей Захаріуш зауважив, що з українських філософів, яких він особисто знає, а це представники філософської думки з Києва, Одеси, Львова, Чернівців, Дніпропетровська, Харкова та інших міст, професор Петро Саух є втіленням поєднання філософії Сходу і Заходу. А потім, після короткої паузи, додав: "Читаючи його праці, а вони торкаються різних сфер суспільного життя, бачиш, як червоною ниткою крізь них проходить екзистенціональне бачення сутності людини, котре, як ми знаємо, пронизує погляди більшості філософів Німеччини, Англії, Франції, Північної Америки. Вважаю, що Саух – це сучасний мислитель з широким діапазоном креативного мислення, ідеї якого можуть бути сприйняті філософами різних уподобань".

Професор Петро Юрійович Саух є одним з небагатьох, який створив наукову школу. Це Поліська наукова школа "Філософія та феноменологія релігії". Ця філософська школа об'єднує науковців Житомирщини, Рівненщини та Волині. Він є автором майже 400 наукових праць, які видані не тільки на теренах СНД, а й "далекого" зарубіжжя. Саух П. Ю. є головою ради ректорів вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації Житомирської області, академіком Академії наук Вищої школи України, почесним академіком Міжнародної кадрової академії, заслуженим працівником освіти України, заступником голови експертної ради ВАК України, президентом Житомирського відділення МАН України, членом Конституційної Ради України, головою Громадської ради м. Житомира, а з 2002 року – ректором Житомирського державного університету імені Івана Франка. Під його керівництвом Житомирський університет набув статусу класичного навчального закладу і сьогодні є флагманом не тільки

в регіоні, а й отримав широке визнання як в Україні, так і за кордоном. Тож не випадково, що співробітників Житомирського державного університету імені Івана Франка активно запрошують для публікацій у наукових збірниках та до виступів на конференціях різних країн, зокрема, США, Англія, Росія, Польща, Німеччина.

Враховуючи високий науковий потенціал і реноме Житомирського держуніверситету та завдячуючи зусиллям ректора, у 2010 році була відкрита спеціалізована вчена рада (окрім вже діючої з педагогіки) по захисту кандидатських дисертацій з філософії та релігієзнавства. Це ще більше активізувало діяльність науковців Поліської наукової школи, і сьогодні вона є могутнім науково-освітнянським центром, ідеї якої є доменом в поглядах не тільки вчених поліського краю, а й Києва, Полтави, Вінниці, Запоріжжя, Тернополя. І не тільки наукових центрів України. Достатньо побіжного погляду на авторів фахового часопису "Українська полоністика" (першим головним редактором якого був професор П. Ю. Саух) – і вже можна зрозуміти географію цих центрів за межами нашої держави та вплив на їх погляди ідей Поліської наукової школи. "Знаєш, Анджей, – сказав мені відповідальний секретар часопису "Українська полоністика" Лешек Гайос (часопис має двох відповідальних секретарів – один із польської сторони, другий – з української), – ми, польські вчені, дуже тішимося тим, що якимось чином пов'язані з Поліською науковою школою: адже ті філософські напрями, які започаткував у ній її фундатор професор Петро Саух, знаходять у нас широкий відгомін як щодо тематики, так і її теоретичної реалізації. Тож не є випадковим, що польські науковці є частими авторами добре відомого в Європі, Канаді і США *нашого* часопису".

Сьогодні професор Саух П. Ю. – це людина, яка уквітчала славу Житомирщини, а ця слава перекотилася на всі терени нашої держави і відлунилася далеко поза її межами. Вершини кар'єри вченого здобуті, але він вже поставив собі нові цілі й обов'язково їх реалізує. Такий вже характер Петра Юрійовича Сауха – людини, вченого, ректора.

А. А. Герасимчук

доктор філософських наук, професор

Поліська наукова школа Петра Сауха "Філософія та феноменологія релігії"

Концептуальні засади наукової школи "Філософія та феноменологія релігії" сформувалися ще на початку 80-х років ХХ століття в місті Рівному на основі праць доктора філософських наук В. Павлюка, кандидата філософських наук, професора П. Русина, кандидата філософських наук, доцента І. Вейцман, кандидата філософських наук, доцента П. Сауха, кандидата історичних наук, доцента В. Сидорука та інших вчених, що працювали тоді в різних вищих навчальних закладах Рівненщини. Це були роботи, в яких учені намагались осмислити ті зрушення, що відбувались у сфері релігійного життя у зв'язку з формуванням нового типу релігійності; досліджували психологію релігійних переживань, розмежування сфер розуму і віри; вивчали можливості пізнання релігії та її форм, джерела і способи функціонування релігійного знання, когнітивність релігійної істини як такої, проблеми втілення в людській діяльності концептів та уявлення релігійного тощо. Тобто все те, що якоюсь мірою знаходилося в рамках філософії та феноменології релігії. Але власне загальної ідеї, яка б пов'язала ці окремі дослідження в єдине ціле, не було. Точніше, не було єдиного організуючого начала.

У 1986 році кафедру філософії Українського інституту інженерів водного господарства очолив молодий вчений П. Ю. Саух. За його керівництва кафедра стає регіональним центром досліджень метафізики релігії, епістемології та праксеології релігії. З'являється низка наукових проектів, яка об'єднала науковців Рівненщини. В основі цих проектів були праці П. Сауха, присвячені дослідженню релігійного відчуження, релігійної моралі, сенсу життя і щастя людини, проблем святості і стражденності в релігії. Поступово навколо кафедри формується група філософів-релігієзнавців – учнів і послідовників доктора філософських наук, професора П. Сауха. Відкривається аспірантура, інститут старших наукових співробітників. Професором П.Ю. Саухом налагоджуються наукові зв'язки з ученими Інституту філософії АН УРСР, Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, Московського державного університету ім. М. Ломоносова, Мінського державного університету, які переростають у широке співробітництво. Кафедра виступає організатором цілої низки міжнародних та республіканських конференцій. Дослідження філософії та феноменології релігії широко репрезентуються і стають предметом обговорення та дискусій на конференціях і симпозіумах у Москві, Мінську, Києві, Ленінграді,

Дніпропетровську, Львові, Одесі та інших містах України й бувшого Радянського Союзу.

Наприкінці 80-х та на початку 90-х років розпочинається новий етап фундаментальних досліджень представників наукової школи з проблем соціокультурного конституювання релігії, науки і релігійної картини світу, розмежування віри і розуму, онтології релігії, місця релігій у процесах глобалізації світу тощо. Зокрема:

1. Проводяться ґрунтовні дослідження понятійного оформлення буттєвого світу релігії, з'ясовується онтологічний статус реалій і явищ релігії, вивчаються її бутійні форми (професор В. Павлюк, професор П. Саух, професор П. Русин, доцент І. Вейцман, доцент В. Сидорук, аспіранти А. Залужна, Т. Коберська, Б. Яськів та ін.).

2. Вивчаються можливості пізнання релігії та її форм, можливості функціонування релігії як знання, критерії його істинності. З'ясовується природа, джерела, рівні обґрунтованості й істинності не лише релігійного знання загалом, а й знання компонентів релігії: благодать, священне, одкровення, стражденність тощо (професор П. Саух, професор П. Русин, професор В. Нестеренко, доцент М. Зайцев, доцент І. Вейцман, аспіранти А. Матвійчук, І. Харитон, М. Мельничук, Т. Коберська).

3. Досліджуються форми людської діяльності, спричинені релігійними чинниками, з'ясовуються мотиви, особливості дій та наслідки реалізованих суб'єктом концептів та уявлень релігійного (професор П. Саух, професор В. Павлюк, доцент І. Вейцман, аспіранти А. Залужна, С. Українець, Т. Прадош, О. Майстер, А. Стасюк та ін.).

4. Вивчається релігійно-філософська спадщина Острозького культурно-освітнього центру XVI – початку XVII століть. З'ясовуються культурно-історичні детермінанти та світоглядні передумови традиційного філософствування острожан та їх боротьба із латиномовним Заходом за духовні пріоритети. Відстежується вплив біблійних та патристичних джерел, зокрема ареопагітизму та ісихазму, на формування морально-релігійної парадигми острозького традиціоналізму. розкривається модель "внутрішньої людини" острозьких традиціоналістів (професор П. Саух, професор В. Нестеренко, професор П. Русин, доцент М. Зайцев, аспіранти С. Гуменюк, С. Українець).

5. З'ясовується характер і динаміка здійснення полонізації православної церкви в Польщі і розкриваються особливості українізації православної церкви в міжвоєнний період (1918–1939 рр.). Простежується процес так званої ревіндикації та неоунії як ліквідаційних акцій щодо православ'я, окреслюються етапи та розкриваються методи їх здійснення. Досліджуються

особливості процесу українізації православної церкви в цей період. Здійснюється комплексний історичний, релігієзнавчий, правовий аналіз інституційної реформи православної церкви в Польщі у міжвоєнний період, особливостей здобуття нею автокефалії та врегулювання юридичного статусу її діяльності (професор П. Саух, професор П. Русин, науковці Н. Стоколос, А. Галуха та ін.).

На основі філософсько-релігієзнавчих досліджень представників наукової школи на цьому етапі були осмислені такі проблеми:

- Розкриті соціально-економічні, соціально-психологічні передумови релігійної концепції відчуження, її ідейно-теоретичні джерела. Досліджена релігійно-екзистенціалістська модель відчуження, розкритий алгоритм механізму відчуження релігійного екзистенціалізму, його релігійна сутність. Здійснений компаративний аналіз релігійного та матеріалістичного розуміння моральних засад суспільства.

- Досліджена система понять і категорій релігії як соціального явища, вільнодумства і атеїзму, що характеризує спосіб практично-духовного освоєння світу, детермінованих, з одного боку, свободою, а з другого, – несвободою людини. Змодельована категоріальна структура релігієзнавства та рівні її організації. Розкрита роль і методологічне значення категоріального апарату релігієзнавства для природничих і гуманітарних наук.

- Здійснена демаркація наукового та релігійного світорозуміння, з'ясована природа, джерела, рівні достовірності й істинності релігійного знання. З'ясовані особливості трансформації ставлення релігії до науки з виокремленням конфесійного і гносеологічного аспектів та виявлені сучасні коадаптивні тенденції їх взаємовідношень.

- Розкриті особливості трансформації релігійних та моральних феноменів в релігійній філософії С. К'єркегора, французькому екзистенціалізмі та творах Б. Антоненко-Давидовича, В. Підмогильного, М. Хвильового (ідеологи "моралі нового типу"). На цій основі виявлені механізми трансформації релігійно-моральної проблематики в контексті нігілістично орієнтованої екзистенціалістської філософії, що є свідченням своєрідного зв'язку між релігійно-моральними феноменами і буттям людини у світі, відсутність якого породжує абсурдність, трагічність людського існування.

- На основі структурно-функціонального аналізу здійснено систематизацію й поглиблене вивчення процесів зародження міфів та релігії на українських землях, з'ясовані тенденції генези

язичницьких вірувань та їх трансформації в умовах взаємодії з християнською релігією. Доведено, що українська міфологія є структурованою, сталою й водночас динамічною світоглядною системою.

- Здійснено ретроспективний аналіз місця і ролі релігії в процесі генези української національної ідеї, розкрито особливості її впливу на характер і механізми цього процесу. На цій основі встановлено, що релігія протягом всього процесу генези української ідеї хоча й відігравала помітну роль, але на жодному етапі не була вирішальним її фактором.

- Досліджено національне як екзистенційний проект і рух екзистенції у предметному полі Празької поетичної школи. У зв'язку з цим переглянуті традиційні підходи до проблеми національного та сформульована філософська парадигма для освоєння пошукового поля; експліковано національне як онтологічний феномен та екзистенційна цінність; розкрито етимологічні основи філософії серця в українській пошуковій думці та з'ясована специфікація кордоцентричних мотивів у Празькій поетичній школі; охарактеризовано екзистенційний вимір національної історії крізь призму предметного поля Празької поетичної школи.

- З'ясовано сутність острозького традиціоналізму, його витоки та зв'язок з біблійними, візантійськими та києворуськими джерелами. Розкрита роль духовної основи острозького традиціоналізму (ареопагітизму та ісихазму), яка найбільшою мірою вплинула на розвиток морально-релігійних орієнтирів та богословсько-персоналістичну концепцію "внутрішньої людини". Проведено демаркацію ренесансного антропоцентризму та острозького теоантропоцентризму. Досліджена острозька складова в анатомії морально-релігійної парадигми українського філософського мислення.

- На основі дослідження динаміки полонізації й українізації православної церкви в Польщі у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) доведено, що державна національна і церковна політика у міжвоєнній Польщі, з одного боку, здійснювалася методами насильницької асиміляції і релігійної інтеграції православних українців з польською нацією і католицькою церквою. А з другого, – мав місце викликаний нею протилежний динамічний процес українізації православної церкви, що стимулювався усвідомленням національного у духовних, релігійних, культурних, звичаєвих виявах українського народу.

- Досліджено тенденції процесу інституціоналізації православної церкви в II Речі Посполитій (1918–1939 рр.) та особливості здобуття нею автокефалії в умовах взаємодії і протидії

різних внутрішніх й зовнішніх чинників: налаштованої на перебування в складі Московської патріархії зросійщеної частини ієрархії і духовенства, патріотичної позиції церковних і світських діячів, зорієнтованих на усамітнення та українізацію православ'я, а також зіткнення на цьому ґрунті асиміляційних планів польського уряду і церковного імперіалізму московської ієрархії.

Результати цих досліджень були апробовані на понад 50 наукових конференціях та симпозіумах у навчальних закладах і наукових установах міст Києва, Львова, Рівного (Україна), Москви (Росія), Тріра, Ганновера (Німеччина), Хельсінкі (Фінляндія), Єрусалима (Ізраїль), Любліна, Варшави (Польща), Больцано (Італія), Гааги (Нідерланди), Софії (Болгарія), Вільнюса (Литва), Гамбурга (Швеція), Антверпена (Бельгія) та ін. Опубліковано 576 статей у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях. Окрім цього, представниками наукової школи видано низку індивідуальних та колективних монографій. Серед них: "Категории атеизма. Философско-методологический анализ", Львов, 1988; "Атеизм и религия о счастье и месте человека в мире", Днепрпетровск, 1989; "Знайди своє щастя", Київ, 1986; "Воспитание историей", Ровно, 1990; "Українська культура: минуле, сучасне та шляхи розвитку", Київ, 1997; "Духовне відродження культури України: традиції і сучасність", Рівне, 1997; "На світанку протестантизму", США, 1996; "Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям", Рівне, 2001; "Князь Василь-Костянтин Острозький", Рівне, 2002; "XX століття. Підсумки", Рівне, 2001. Опубліковано ряд підручників та навчальних посібників, частина яких визнана кращими в рамках Програми "Трансформація гуманітарної освіти в Україні" (зокрема, "Вступ до філософії. Онтологія людини", Київ, 1995; "Теорія та історія світової та вітчизняної культури", Київ, 1995; "Основи релігієзнавства", Рівне, 1999; "Академічне релігієзнавство", Київ, 2000; "Релігієзнавчий словник, Київ, 2000 та ін.).

Представниками школи підготовлена та захищена низка кандидатських дисертацій: "Проблеми інтерпретації культури" (Зайцев М.О., 1986); "Релігія в контексті генези української національної ідеї" (Яськів Б.І., 1996); "Національне як екзистенційний проект і рух екзистенції у предметному полі Празької поетичної школи" (Українець С.Я., 2002); "Динаміка колонізації і українізації православної церкви в Польщі у міжвоєнний період (1918–1939 рр.)" (Стоколос Н.Г., 1996); "Особливості автокефалії та інституціоналізації православної церкви в Польщі (1918 – 1939 рр.)" (Галуха Л.Ю., 1997); "Екологічне знання та його вплив на формування стилю мислення в сучасній

науці" (Матвійчук А.В., 2001); "Трансформація релігійно-моральної проблематики в нігілістично орієнтованому екзистенціалізмі" (Залужна А.Є., 2002).

З 2002 року розпочинається третій етап у діяльності наукової школи. У зв'язку з переїздом професора П. Сауха до м. Житомир центр філософських студій рівненської наукової школи філософії та феноменології релігії передислоковується в Житомирський державний університет імені Івана Франка. Рівненська наукова школа філософії та феноменології стає Поліською, поповнившись низкою відомих в Україні та за її межами науковців: доктором філософських наук, професором А. Герасимчуком, доктором історичних наук, професором О. Швидаком, доктором філософських наук, професором В. Вандишевим, доктором філософських наук, професором М. Стадником, кандидатами філософських наук, доцентами В. Калашниковим, М. Козловцем, С. Сухачовим, Л. Яроцьким та ін. На кафедрі філософії університету була відкрита аспірантура з релігієзнавства (2003 р.), спеціалізована рада по захисту кандидатських дисертацій (2010 р.), заснована низка періодичних видань, які стали фаховими з філософії та релігієзнавства.

За короткий період (з 2002 по 2005 рр.) наукова школа зміцніла як організаційно, так і кадрово. Розширилися масштаб і фундаментальність досліджень, наукові зв'язки з науковими центрами як на теренах України (Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (філософський факультет), Національний інститут стратегічних досліджень, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Інститут соціології НАН України, Міжрегіональна Академія управління персоналом, Міжнародний авіаційний центр підготовки LATC), так і за її межами (Жешовський державний університет (Польща), Бурятський державний університет (м. Улан-Удє, Росія) та ін. З метою поглиблення досліджень проблем філософії та феноменології релігії об'єднані зусилля науковців низки університетських центрів України, які за ініціативою професора П. Сауха утворили Консорціум університетів Великої Волині (Житомирський державний університет імені Івана Франка, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Національний університет "Острозька академія" та Рівненський державний гуманітарний університет).

Останніми роками Поліською філософською школою спільно з Інститутом філософії ім. Г. Сковороди НАН України, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Національним

інститутом стратегічних досліджень, Донецьким національним університетом, Бурятським державним університетом та Пермським державним університетом на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка було проведено низку наукових конференцій: Міжнародна науково-теоретична конференція "Постмодернізм: підсумки, проблеми, перспективи" (жовтень, 2003); Міжнародна науково-теоретична конференція "Тероризм: філософія, ідеологія та форми прояву" (жовтень, 2004); Всеукраїнська науково-практична конференція "Проблеми сучасних трансформацій в Україні в умовах транзитивного розвитку" (червень, 2004); Треті Шинкаруківські читання (травень, 2006); I Міжнародна науково-теоретична конференція "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності" (жовтень 2007); II Міжнародна науково-теоретична конференція "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності" (грудень, 2009); III Міжнародна науково-теоретична конференція "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності" (травень, 2011); Шоста Міжнародна науково-практична конференція "Україна і Ватикан: до і після Другого Ватиканського собору" (листопад, 2012); VII давньоруські історико-філософські читання пам'яті В. С. Горського "Філософські ідеї в культурі Київської Русі" (травень, 2014); Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю "Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи" (травень, 2015) та ін. Було проведено також низку симпозіумів, круглих столів, "днів релігійної свободи", присвячених філософсько-релігієзнавчому осмисленню трансформаційних процесів в релігійному житті у контексті глобалізації.

Науковцями Поліської наукової школи на цьому історичному етапі було:

- Здійснено поглиблене вивчення феномену православ'я в Україні, розкрито його місію і долю; розкрито поетапне становлення Української православної церкви з її національно самобутніми рисами. Охарактеризовано православну релігію і церкву як явище культури крізь призму української духовності й національно-визвольних змагань за незалежність держави й автокефалію церкви. Розкрито страдницьку долю Української православної церкви, її різнобічну роль у захисті української духовності й культури, консолідації нації на духовних цінностях християнства (професор П. Саух, доценти В. Чуприна, Л. Пилявець, О. Магера, Р. Бабанюк, Л. Басишина, О. Стеблина та ін.).

- Осмислено наукову проблему ставлення християнства до науки на різних етапах його розвитку, в яких відображається й

розкривається, з одного боку, сталість релігійно-філософської традиції, а з другого, – модернізований характер теологічного сприйняття нових наукових ідей. Доведено, що трансформаційні тенденції в ставленні християнства до науки еволюціонували в соціальному просторі відповідно до конфесійної приналежності. На різних етапах свого розвитку християнство, з одного боку, культивувало паростки знань і формувало окремі елементи їх систематизації, а з іншого, – догматизувало шлях до ірраціонального пізнання божественного, а через нього і природного (професор П. Саух, професор М. Стадник, професор А. Герасимчук, доценти О. Лютко, І. Вітюк, В. Заглада).

- Досліджено вузлові теоретичні проблеми співвідношення релігії і мистецтва, здійснений компаративний аналіз сутності клерикального мистецтва та антиклерикальних тенденцій в історії мистецтва. Здійснено філософський і структурно-функціональний аналіз музично-естетичного простору українського православ'я як сталої й водночас динамічної масштабно-цілісної системи. Доведено, що православна духовна музика як носій сакральних смислів у співдії з іншими видами храмового мистецтва перетворює статику богослужбового дійства у живий образно-динамічний процес і трансформується у площину смисложиттєву, чим сягає якісно вищого, соціокультурного побутування. Виявлено детермінанти і перспективи трансформації духовної музики в сучасному українському суспільстві та нові грані її осмислення. (професор П. Саух, доцент М. Мельничук старший викладач Л. Маловицька, аспіранти І. Харитон).

- Проведено системний аналіз феномену українського кальвінізму. Доведено, що обидві форми його інституціалізації (Українська євангельсько-реформована церква і Закарпатська реформаторська церква) експлікують синхронність статичності основних засад релігійного віровчення, структурної й організаційної церковної системи та динамізм ідейно-культових і позакультових принципів, що детерміновані трансформацією феномена українського кальвінізму у процесі його адаптації до культурних і релігійних традицій, територіальних і часових умов. (професор П. Саух, професори П. Русин, докторантка доцент Л. Стасюк, доцент І. Вітюк).

- Досліджено проблему виявлення феномену свободи у процесі культурної самореалізації особистості. Визначено та проаналізовано основні компоненти структури самореалізації особистості: самодіяльність, цілепокладання з етапами його циклічного протікання та сформованість потреби в самореалізації. Охарактеризовано специфіку детермінації самореалізації особистості засобами духовної культури, які

зумовляють характер і спрямованість цього процесу через розкриття "людського в людині" та утвердження індивідуальної свободи. На цій основі з'ясовано специфіку особистості релігійної людини, котра визначається її перманентним прагненням до духовного самовдосконалення та детермінованістю цього процесу настановами гріха. Розкрито вплив тілесно-статевих детермінант, соціально-культурних криз і випадкових факторів на самореалізацію особистості. (професори П. Саух, М. Зайцев, доценти В. Слюсар, О. Лютко, О. Фаріон, І. Яцик).

- Здійснено комплексне філософсько-релігієзнавче дослідження ідейно-культурних, структурно-типологічних, світоглядно-доктринальних особливостей антитринітаризму в Україні, доведено, що вітчизняний антитринітаризм є релігійним феноменом, сформованим на основі глибоких ідейних взаємовпливів західного і східного християнства, який пройшов складний шлях еволюції і відрізняється особливостями доктринально-інституційного змісту, що виявилось у збереженні антитринітарних громад у сучасній Україні. Визначено, що ідейними джерелами світоглядної системи українського антитринітаризму є надбання ранньохристиянських і середньовічних ересей, західно- і східноєвропейських містичних і раціоналістичних учень та духовні традиції вітчизняних антицерковних рухів, соціальний утопізм духовного християнства й етичні ідеали євангельського руху (професори П. Саух, А. Герасимчук, доцент, докторант А. Стасюк, доценти О. Соколовський, О. Мороз).

- Осмислено витoki української ментальності, з'ясовано природу і сутність її релігійної складової, визначено "питому вагу" релігійного чинника в національній самоідентифікації. Досліджено роль і значення етноконфесійного чинника у формуванні регіональних особливостей ментальності. Визначено плюси і мінуси обґрунтованості концепції "релігійності українського народу" в доробку вітчизняних учених, письменників і мислителів. (професори П. Саух, М. Зайцев, доценти О. Лютко, О. Чаплінська, В. Слюсар, Н. Ковтун, Ю. Ковтун).

- Здійснено теоретичне осмислення релігії в умовах глобалізації, її соціальної сутності, детермінованості, генезису, структури релігійного комплексу, взаємодії її елементів; експлікації релігії як суспільно-функціонуючого феномена через рефлексію її функцій, ролі, місця в суспільній системі, зокрема взаємозв'язку релігії і структурних компонентів сучасного соціуму. Досліджено форми інституціоналізації, типів релігійних організацій, їхньої функціональності й ролі, релігійної діяльності й відносин. Відстежено особливості релігійних трансформацій у

XX столітті, визначено й описано десять основних потрясінь століття в релігійному світі та означені ймовірні наслідки глобалізаційних процесів для релігії. (професори П. Саух, М. Козловець, М. Стадник, доценти Л. Горохова, В. Мельничук, Л. Яроцький, В. Калашников, В. Слюсар, І. Вітюк).

- Охарактеризовано витоки зародження римо-католицьких чернечих орденів в їхній практиці внутрішнього діяння як прагнення вийти із системи традиційних соціальних зв'язків заради зв'язку (*religio*) із сакральним (часте позначення ченців як *religiosi*) та впорядкованого життя спеціальними чернечими правилами – статутами; вперше в українській історіографії здійснено комплексний аналіз діяльності римо-католицьких чернечих орденів на основі існуючих церковно-монастирських джерел та літератури, об'єктивно й системно відтворено їх вплив на різні сфери життєдіяльності українців у конкретні періоди національної історії (професор П. Саух, доценти О. Данилюк, О. Соколовський).

- На основі аналізу глобальних змін в освіті та холістичної тенденції науки осмислено механізми парадигмальних зсувів освітнього дискурсу і формування нового філософського образу освіти. Уточнені предмет і завдання релігієзнавчої освіти в сучасних умовах, здійснена демаркація завдань і мети релігійної (духовної) і релігієзнавчої освіти. Обґрунтовані пізнавальні ресурси синергетичного підходу як методу аналізу освітніх процесів в історії вітчизняної педагогічної думки, виокремлені головні принципи та зміст синергізації освіти у сфері навчання та виховання з метою оптимізації освітнього простору. Теоретично обґрунтовані та експериментально перевірені моделі вдосконалення педагогічної самоорганізації вчителів у системі підвищення професійної кваліфікації, організації профорієнтаційної роботи в сучасному інформаційному просторі тощо. (професор П. Саух, професори А. Герасимчук, М. Стадник, О. Вознюк, доценти Л. Яроцький, В. Арешонков та ін.).

За останні роки школа поповнилася молодими науковцями, які зосередили свої пошуки на дослідженні:

- феномена міфо-релігійного символу як явища, даного нам у відчуттях та досвіді, де здійснюється спроба показати не тільки історичну зміну християнського міфічного образу, а і його первинну основу, яку, відповідно до феноменологічних настанов, необхідно виводити не із певної конкретно-історичної ситуації, а базуючись на особливостях "нумінозного" за своєю основою міфічного світосприйняття (Б. Марковський);

- впливу релігійного світогляду на формування власного "Я", визначення ролі релігії як способу подолання дуалізму духу і плоті (С. Яцик);

- філософсько-педагогічних засад комунікації в навчальному процесі при трансляції іншомовно-культурної традиції (О. Голубева);
- соціально-етичної діяльності католицьких чернечих орденів в Україні в контексті національного буття у релігієзнавчому аспекті (О. Данилюк);
- гуманістичної сутності поглядів православних діячів Волині кінця XIX – початку XX століття, зокрема А. Сандульського, М. Теодоровича, А. Хойнацького (О. Мороз);
- імперативів толерантизації міжконфесійних відносин в сучасній Україні (А. Кобетяк);
- неоміфологію фашизму та її взаємозв'язок із класичним німецько-скандинавським міфом як передумови ідеології нацизму (Є. Рахмайлов).

На основі проведених досліджень представниками школи опублікована низка фундаментальних праць, які отримали широкий резонанс серед наукової громадськості. Це, насамперед, роботи професора П. Сауха ("Православ'я: український вимір". – Київ, 2004; "З людьми, Богом і Україною". – Київ, 2006; "XX століття. Підсумки". Вид 2-ге, доповн. і переробл. – Київ, 2009; "Філософія". – Київ, 2003; "Українська політична нація: генеза, стан, перспектива". – Київ, 2004 (у співавторстві); "Український соціум". – Київ, 2005 (у співавторстві) та ін.); професора М. Стадника ("Трансформація становлення взаємовідносин християнства і науки: релігієзнавчо-філософський аспект". – Переяслав-Хмельницький, 2006); доцента Л. Яроцького ("Соціологія релігії". – Житомир, 2004; "Традиції і формування світогляду". – Житомир, 2003; "Філософія історії". – Житомир, 2009); професора П. Русина ("Основи релігієзнавства". – Рівне, 1999; "Гра з вогнем. Документально-публіцистичні нариси". – Рівне, 2000); професора В. Вандишева ("Релігієзнавство". – Суми, 2002; "Юрій Дрогобыч. Годы пророчества". – Харьков, 2002) та багато ін.

Під керівництвом, за безпосереднього консультування і наукового сприяння професора П. Сауха та провідних представників Поліської філософської школи за цей період науковці захистили майже 10 докторських і понад 30 кандидатських дисертацій. Вони виступали офіційними опонентами при захисті 30 докторських і майже 70 кандидатських дисертацій, титульними рецензентами понад 50 монографій з філософії, політології, релігієзнавства, соціології та педагогіки, є членами спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій, а професор П. Саух є заступником голови експертної ради ДАК Міністерства освіти і науки України з філософських наук, політології та соціології.

Важливим здобутком Поліської філософської школи є те, що в 2008 році за ініціативою її засновника вийшов у світ науковий журнал "Історія. Філософія. Релігієзнавство", який отримав всеукраїнське визнання та вихід школи, яка співпрацює з трьома міжнародними асоціаціями та об'єднанням філософів Слов'янських країн, в міжнародний релігієзнавчий простір.

Загалом за час існування наукової школи її представниками опубліковано понад тисячу наукових публікацій, із них 62 монографії, 25 підручників та навчальних посібників. Науковий доробок школи представлено і у зарубіжних виданнях – понад 70 публікацій та 450 посилань і цитувань. На основі наукових досліджень школи були розроблені спецкурси, які протягом 1990 – 2009 рр. апробувалися в університетах США (Берлінгтонський університет, коледж святого Майкла), Німеччини (Трірський та Ганноверський університети), Польщі (Жешувський університет), а результати досліджень оприлюднені на наукових конференціях в Словаччині, Польщі, Росії, Німеччині, Ізраїлі, Італії, Франції, Австрії, Фінляндії, Канаді, Швейцарії, Голландії та інших країнах. Найбільш важливі наукові та методичні розробки представлені на Міжнародних виставках "Сучасна освіта в Україні" (Київ), книжкових виставках у Львові, Жешуві, Ганновері.

За цикл наукових праць, які розкривають маловідомі сторінки національного контенту в історії православної церкви, культури, особливості традицій, проблеми державотворення, а також за значні заслуги у розвитку національної духовної культури, утвердженні української державності, міжнаціональної злагоди засновник Поліської філософської школи у 2009 році став лауреатом Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка. В цьому ж році за розробку нових методологічних підходів до історико-філософської спадщини і розумінні історії, філософії як функціонуючої продуктивної розумової структури; здійснення компаративного аналізу діалогу вітчизняної та світової філософії і культури; концептуально обґрунтований філософський зміст категорії толерантності як принципу інтеграції культурно-духовного досвіду в єдину систему цінностей; запропоновані нові методи осягнення ментальної толерантності й ментальної інерції; запропоновані основні імперативи холістичної тенденції постнекласичної науки та їх вплив на сучасну модель освіти проф. П. Саух був удостоєний престижної премії НАН України імені Дмитра Чижевського.

У колі колег-однодумців – викладачів кафедри філософії

На конференції у Польщі

Акме Поліського Сократа

Пам'ятаю, ще в студентські роки мені запало в душу чаруюче і просте грецьке слово "акме" (вершина), яке згодом вивело на знайомство з цілою науковою галуззю акмеологією, що вивчає умови спроможності людини досягати максимального розквіту духовних, інтелектуальних і фізичних можливостей. Здавалося б, у чому тут інтрига?.. Людина досягає вершини у своєму житті, в першу чергу, завдячуючи вірі у свої сили, самовдосконаленню та самореалізації. Але згодом, використовуючи алгоритми акмеології, я зрозумів, що людина може досягати всього набагато швидше й ефективніше, ґрунтуючись на життєдайних імперативах знакових особистостей.

Це інтерв'ю, переконаний, допоможе розкрити секрет життєвого успіху людини, яка ніколи не вибудовує неприступних фортець і зарозумілих педагогічних конструкцій, вона просто "мислить життя". Вона вміє "запалити" аудиторію, читача, донести складні проблеми у містких та життєдайних схемах. Йдеться про любомудра, який майстерно поєднує порухи душі, неспокій серця, раціональність розуму і практичність дії. Усі, хто коли-небудь стикався з ним, знають його не лише як талановитого науковця, прекрасного лектора та менеджера освіти й науки, а й як чудову інтелігентну людину, науковий авторитет якої завжди був і є беззаперечним. Ім'я цієї людини Петро Юрійович Саух, доктор філософських наук, професор, ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, лауреат премії НАН України ім. Д. Чижевського, Всеукраїнської премії ім. Івана Огієнка, почесний професор багатьох вітчизняних та зарубіжних університетів. Правда, для фахівців-філософів, науковців, закордонних колег Петро Юрійович належить до тих професіоналів, які не потребують переліку усіх рангів і титулів. У наукових колах ім'я П. Сауха та його авторитетна думка визначає архітектоніку багатьох важливих рішень. "Поліський Сократ, який у прискіпливім, невідступнім діалогізованні висвітлює світи повсякденного життя" – так часто характеризують Петра Юрійовича Сауха ті, хто знають його або долучався до його багатого філософського доробку. Він належить до тих людей, які вносять до атмосфери сучасних інтелектуальних змагань та педагогічних пошуків шляхетний дух філософської традиції, завжди сміливо продукують шляхи подолання морального хаосу й безладдя сьогодення через відродження чесної етики, властивих їй реальних критеріїв добра та досконалості. Професор Саух один із

тих небагатьох, хто активно захищає й примножує інтелектуальний ресурс педагога і вченого.

– Петре Юрійовичу, завжди, коли зустрічаюсь з Вами, пригадую цікавий вірш-посвяту Вам рівненських колег-кафедралів... Пам'ятаєте?

**Истинно говорю тебе:
прежде, нежели пропоет петух,
трижды ты отречешься от меня.
(Матф., 26, 34)**

Смутил Христос апостола Петра:
Что мол, еще до заутрава утра
Он трижды отречется от него,
Не сохранит святое естество.
Что и сбылось... Но нашего Петра
Не совершит никто: ни страх, ни козни, даже не успех.

Он стоек, как гранит. За что и чтим его:
За верность слову, самому себе,
Готовность жить наперекор судьбе,
Отсутствие стремленья слыть святым,
Умение со всеми быть своим.

И говорим мы каждый день:
Дай Бог побольше нам таких "камней"

– Пам'ятаю... Це було в 1995 році, коли мені виповнилося п'ятдесят років. З великою шаною згадую прекрасних науковців-викладачів кафедри філософії Українського інституту інженерів водного господарства, яку я мав честь очолювати більше десяти років. Усі вони, включаючи лаборантський склад, були яскравими і креативними особистостями, відданими своїй справі. Саме в цьому колективі були реалізовані мої перші серйозні науково-педагогічні проекти.

– У Вас, як не дивно, доводиться констатувати доволі рідкісне сьогодні ім'я. Як воно Вам дісталось?

– Звісно, від батьків. Й не думаю, що в честь апостола Петра. У 50-ті роки минулого століття це ім'я було у ширшому вжитку. В одному переконаний, батьки мої хотіли бачити мене працюючою, чесною і порядною людиною. Я виховувався у простій селянській родині, де ніколи не було нудних моральних повчань, вишуканих і красивих приписів. Був приклад. Приклад повсякденної тяжкої праці, яка була мірилом достатку і життєвої

насолоди, обов'язком перед родиною і старовинним селянським родом. Розповідаючи про дідів-прадідів, мене вчили почуттю гордості за ім'я, яке ношу, і відповідальності перед ними. Про це щоразу нагадували "іконостаси" фотографій у простих рамках під склом, що висіли під стелею оселі.

Мені не відомо, чи знали мої батьки, до чого готують мене у житті, але оцю жорстку, сувору лінію (стрижень) мені прищепили. Думаю, що саме ця селянська згуртованість і родова пам'ять доводити будь-яку справу до кінця з високим результатом, стала матрицею мого життя. Саме батьки, їх життя та життєдайні орієнтири стали для мене живильним джерелом глибоких почуттів, чесного сумління і неспокою думки.

– *Цікаво, а ім'я людини залишає якийсь відбиток на її житті?*

– Ніколи над цим особливо не задумувався, але вважаю, що якоюсь мірою ім'я запліднює характер людини, її відчуття впевненості, внутрішньої свободи і особливого комфорту. Принаймні, людина бажає, щоб так було й намагається гармонізувати власний внутрішній світ з іменем, яке носить. Власне, для мене ця містифікація імені теж має певний життєвий смисл.

– *Петре Юрійовичу, які Ваші спогади про школу? Ви, напевне, були відмінником?..*

– До школи я пішов у сім років. Як більшість моїх ровесників, читати не умів. Мама сама грамоти не знала, а батько у свій час закінчив лише три класи церковно-приходської школи, тому вчити мене було нікому. Але в школі я швидко освоївся, і вже через рік батьки гордилися мною. Грамота давалася легко, але насолоди від навчання не отримував. У початковій школі панувала каральна педагогіка і атмосфера страху серед учнів. Смак до навчання прорізався десь у п'ятому-шостому класі. Особливо любив біологію, географію, математику, історію. З цих предметів часто відстоював честь школи на районних і навіть обласних олімпіадах. Але відмінником не був. Школу закінчив з трьома четвірками, не дотягнувши до срібної медалі, чим викликав мамине розчарування. Їй дуже хотілося, щоб я був найкращим.

– *Зрозуміло, а як на Вашому горизонті з'явилася філософія?*

– Філософом я не мріяв бути. Це була чиста випадковість. Хоча, хто знає, очевидно, що я йшов по життю інтуїтивно. Думаю, батько, сам цього не усвідомлюючи, готував мене до цієї професії. Його мудрі сентенції, розмірковування над життям формували мій світогляд, навчили не по-дитячому дивитися на

світ, що з раннього дитинства вражало дорослих. До того ж нелегке сільське життя, книги, які багаторазово перечитував у сільській бібліотеці, перші намагання словом і пензлем відтворити світ теж робили свою справу (я з дитинства любив малювати, писати новели, оповідання, а прикладом у цьому був В. Стефаник). Усе це, безперечно, штовхало мене в обійми філософії і вилилося у форму моєї пожиттєвої діяльності.

– Ви навчалися в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка. Як давалося навчання?

– Пам'ятаю, що на перших двох курсах було важко. Я відчував себе, як висловлюється нинішня молодь, "селюком". Підготовка в сільській школі виявилася, м'яко кажучи, неадекватною вимогам найпрестижнішого вітчизняного навчального закладу. Весь час комплексував, але убогість матеріальна розвинула гординю, спонукала вирватись у навчанні, довести, що не гірший. У цьому, очевидно, був секрет невтомного бажання вчитися і добиватися високих результатів. Жадоба компенсації, яка переросла згодом у достатньо високий рівень працьовитості, швидко дала свої результати. Уже на старших курсах я був на рівні з тими однокурсниками, які закінчили елітні спеціальні школи.

Я в університеті отримав прекрасну класичну освіту. Пізніше, де б мені не доводилося працювати: в Донецьку, Києві, Рівному чи Житомирі, стажуватися й читати лекції в університетах Німеччини, США, Франції, Польщі, неодноразово переконувався в цьому.

– Якими принципами, цінностями Ви керуетесь у житті? Чи здійснювали їх переоцінку в різні періоди життя?

– Життя дає завжди людині менше, аніж вона від нього вимагає. Я завжди жив і живу не за формулою "могло бути й краще", а за формулою "могло бути й гірше". Це дозволяє мені радіти кожній життєвій миттєвості. Головне у житті не переоцінити себе: якщо маєш менше, ніж бажаєш, пам'ятай: маєш більше, ніж заслуговуєш. Знаєте, людина подібна до дробу: чисельник – це те, ким вона є, а знаменник – те, що вона про себе думає. Чим більший знаменник, тим менша величина дробу. Мене завжди цікавив чисельник.

Над усе ціную в людях професіоналізм, порядність і патріотизм. Й саме у такій послідовності... На відміну від математики, тут від перестановки цих доданків ("П") – результат завжди інший! Намагаюся бути в житті максимально справедливим, хоча й знаю, що справедливості не досить, щоб

принести людям користь, але вистачить, щоб нашкодити самому собі.

Переоцінку цінностей?.. Здійснюю. Й дуже просто. Уявляю себе, скажімо, двадцятирічної давності. Веду розмову: "Я" з "Я". Іноді вона буває непростою, але завжди допомагає сягнути перспектив кристалізації власної "Я-концепції".

– А яке місце у Вашому житті займає праця?

– Для мене праця – це душа будь-якої справи і запорука успіху й достатку. Вона приносить мені не лише моральне, але й естетичне задоволення. Будь-яку роботу намагаюся виконувати з повною віддачею сил і мобілізацією усіх своїх творчих здібностей. Не має значення, чи йдеться про наукову, педагогічну роботу, чи миєш вікна, ремонтуєш кран або будуєш альтанку. Мені імпонує думка М. Лютера, який говорив, що усе, що ми робимо, ми маємо робити так, ніби це найважливіша справа у світі. Якщо ви метете вулиці, метіть так, як Мікеланджело писав свої полотна. Якщо Ви кращий у тому, що робите, навіть якщо це механічна праця двірника, весь світ проторує дорогу до Вашого дому, щоб сказати: тут живе найкращий двірник світу. Праця, особливо результативна, – це головне в житті людини. Від усіх неприємностей, від усіх проблем можна знайти один порятунок – у праці.

– Петре Юрійовичу, чи були у Вас в житті авторитети, на яких рівнялися?

– Мабуть здивую Вас, коли скажу – їх у мене не було. Ніколи не створював собі кумирів й сам у цій ролі не бажав би бути. Не мав і не маю невдячних учнів (а їх тисячі, серед них півсотні кандидатів та докторів наук), бо ніколи не намагався стати для них абсолютним еталоном, а робив усе можливе, щоб прищепити любов до творчості, праці і вміння бути самим собою. Учень ніколи не перевершить свого учителя, якщо бачить у ньому лише "ікону", а не майбутнього суперника. Повірте, абсолютно ідеальних людей не буває, в одному вони можуть виступати ідеалом, а в іншому – мають те, чого я не бажав би мати в собі.

Звісно, це не означає, що я жив і живу за принципом "безпритульного". Завжди з глибокою вдячністю ношу в пам'яті своїх вчителів, які навчили мене працелюбству, вмінню працювати над собою, приймати блискавичні рішення в екстремальних умовах і нести за них відповідальність. Жалкую за тим, що не встиг подякувати багатьом людям за добро, за науку, за досвід, якими вони ділилися зі мною. Когось вже немає серед

нас, з кимось давно не бачились. Здавалося, що встигну, а потім виявилось – пізно...

– Тобто приклад інших має для Вас велике значення. А помилки?

– Без прикладу ніколи нічому не навчишся. Той, хто думає, що може обійтися без інших, дуже помиляється. Але той, хто думає, що інші не можуть обійтися без нього, помиляється ще більше. Я ніколи не соромився вчитися у будь-кого. Це збагачувало життєвий досвід і зміцнювало мій характер. Звідси моє правило: не поступайся рівному тобі, зберігай гідність у ставленні до сильніших і вмій стримувати себе у взаємостосунках зі слабкішими. А помилки бувають у кожного, однак не у кожного вони піднімають хвилю совісті. Ніколи не потрібно боятися помилятися, варто боятися повторювати помилки.

– Наскільки Ви відкриті для спілкування з друзями? Що вони означають для Вас?

– Друзі – це багатство людини, але кількість їх не завжди переростає в якість. У мене їх небагато, але це ті люди, з якими я відверто ділюсь своїми радощами і життєвими негараздами, серед яких знаходжу спокій, затишок і душевну рівновагу. А головне – намагаюся дати їм більше, аніж сам бажав би мати від них. Думаю, в дружбі не має бути ніяких інших розрахунків, окрім самої дружби. Тому істинна дружба нагадує мені імортель: хоча й бліда квіточка, але ніколи не в'яне.

– Сорок років викладацької діяльності, сорок років Ви спілкуєтесь із студентами... Що для Вас студентство?

– Так, справді. Усе свідоме життя я був серед студентів. Студентство – це особлива "тонка й чуттєва" матерія, центральна фігура навчального закладу, його "бродило" й візитівка. Знаєте, що не терпить студент? Над усе зверхності й несправедливості. Особливо це стосується сучасного студента. Тому патерналістська педагогіка, яка ще сьогодні панує у вищій школі, є анахронізмом. Вона має поступитися педагогіці співробітництва, конструктивності якої визначається спільним пошуком істини. Гарантією "співробітництва" педагога і студента має стати усвідомлення того, що викладачеві варто навчати як не-знавцю. Роль оракула-педагога, амбіційного й самовпевненого, не влаштовує сучасного студента. Викладач має виступати не у ролі того, хто усе знає і не має права на помилку. Навпаки, він шукає істину разом зі студентами, як талановитий актор грає роль

незнавця. Він разом з ними переживає "проколи" у пошуку істини і разом з ними радіє, коли пошук закінчується успіхом.

– Але наскільки мені відомо, Ви мали можливість випробувати себе й на адміністративній роботі...

Так, і це було. У 90-х роках я займався активною науковою та педагогічною роботою за межами України. Повернувшись у 1998 році, почав активно впроваджувати нові ідеї і набутий досвід в університетських центрах за кордоном. Але до кінця їх реалізувати не судилося. Наприкінці 1998 року мене призначили заступником голови Рівненської облдержадміністрації. Багато кому з моїх колег був незрозумілий цей мій крок. Я ж ніскільки не шкодую, бо це була можливість пізнати життя у всій його повноті, реалізувати на практиці свої теоретичні проекти в освіті, соціальній сфері, політиці. А ще – укріпити волю і розум, гостро усвідомити особисту відповідальність за долю людей і тієї країни, в якій живу і люблю.

Але й в облдержадміністрації я не поривав з науковою й педагогічною роботою. Керував аспірантами, читав лекції, збирав фактичний матеріал, займався аналітикою і прогнозуванням. За чотири роки роботи в адміністрації було опубліковано три книги, десятки статей. До того ж, якщо бути відвертим, не дивлячись на результативність адміністративної роботи, весь час мріяв повернутися до близького й рідного мені роду діяльності.

– Й це, на щастя, сталося наприкінці 2002 року, коли Вас обрали ректором Житомирського державного університету імені Івана Франка. З Вашим приходом університет став лідером освіти України, істинним науковим, культурно-освітнім центром регіону й входить сьогодні в десятку кращих університетів Центральної України...

– Це була прекрасна нагода повернутися на свою малу батьківщину і присвятити себе улюбленій науково-педагогічній діяльності. Разом з тим це був новий етап в моєму житті, який вимагав інших зусиль й випробувань. Повірте, бути ректором – мало вважати себе відомим вченим. Потрібно мати досвід менеджера, господарника, розуміти глибину науково-освітніх процесів не в деталях, а масштабах. Тим більше, що моє ректорство збіглося з докорінними змінами у вітчизняній освіті, пов'язаними з процесами інтеграції в європейський освітній простір.

Щодо університетських досягнень й перемог – це заслуга нашого потужного колективу франківців. Моє завдання було вселити віру, мобілізувати його на вирішення стратегічних

завдань. Потяг франківців набирає сьогодні серйозної швидкості. А сам собі я нагадую людину, яка біжить попереду потяга: усім здається, що змушую нині його рухатись за собою, насправді сам то я знаю, що варто мені зупинитись – і потяг мене розчавить. Біжу не тільки тому, що це потрібно колективу, а тому, що й сам отримую від цього насолоду. Мене чомусь ніколи особливо не цікавило, яке місце під сонцем займаю, а той напрямком, у якому рухаюсь.

– Петре Юрійовичу, сьогодні часто дорікають молоді на індивідуалізм, байдужість, тяжіння не до екзистенціалу "бути", а до – "мати". Що Ви думаєте з цього приводу? Що порадили б молодим людям?

– Не думаю, що нинішня молодь уже безповоротно вражена екзистенціалом "мати". Переоцінка цінностей, справді, має місце. Ми усі є свідками цього. Це правда. Я б сказав, що молодь поранена, але жива. Вона стомилася від штучного, удаваного, їй не вистачає щирого й правдивого. Просто вона, без участі нас, старших, втратила, словами А. Костенко, орієнтири "високовольтної лінії духу". Як зазначав чеський Президент В. Гавел, "за сталінської диктатури ми сиділи в клітках, нас випустили – і ми опинилися в джунглях". Як подолати ці "джунглі"? Лише спільними зусиллями сім'ї, школи і всього суспільства, що ґрунтуються на плеканні високої духовності. Настав час спростувати злий жарт, що "система освіти виконує три функції: камери схову – для школярів, пенсійного фонду – для педагогів, релаксаційного кабінету – для батьків". Перші роблять вигляд, що вчаться й здобувають знання, другі – що вчать, треті – задоволені, що їх не займають. Усі задоволені. Це ситуація стала жорстокою дійсністю. Справа виховання й освіти молодого покоління повинна стати архіважливою турботою всього суспільства. Суспільство, де кожен веде себе егоїстично й байдуже до інших – нежиттєздатне.

Що порадив би молодим людям? Зрозуміти, що світ не лише Боже пристанище, а й пристанище його антипода. А. Камю колись сказав, що наш світ ділиться навпіл: на чуму та її жертв. Не дивлячись ні на що, постійно працюйте над собою, оберігайте свою честь і гідність, самовдосконалюйтесь і щастя саме знайде вас. І ще пам'ятайте: без чесної і справедливої боротьби за успіх цього не станеться. Хто бореться, може програти, хто не бореться – уже програв.

– У Вас серед майже 400 наукових праць є в цьому контексті, цікава книга "Знайди своє щастя", яка була опублікована ще в 1986 році. Вам тоді виповнилося, якщо не

Професор Саух – менеджер освіти

Чергові здобутки університету

Успіх університету – результат роботи лідера та команди

помиляюся, 36 років. Чому саме в такому віці Ви задалися цим питанням? Як Ви розумієте щастя й, накінець, чи щаслива Ви людина?

– Немає філософа, який би не прагнув розібратися у феномені щастя. Очевидно і я не став виключенням. Чому в такому віці? Думаю, що саме у цей життєвий період філософ "визріває", стає самостійним. Для мене було важливим зрозуміти, чому людина кожен раз задаючись цим питанням, дає різні відповіді: в юному віці – одні, у зрілому – інші? Зупиніть на вулиці кількох перехожих і запитайте їх, як вони розуміють щастя. Відповіді будуть найрізноманітніші.

У зв'язку з цим постає питання а чи існує якийсь єдиний алгоритм щастя? Адже його не можна виміряти кількісно. Воно багатобарвне, немов сонячний спектр, і розуміння його залежить від того, як кожен із нас уміє бачити красу світу, людей, власних справ. Виявляється існує... Потрібно жити так, щоб мати свої обрії, свою мету, близьку й далеку, щоб після досягнення однієї мети обов'язково визначалась інша, щоб жити з поглядом уперед: за долиною – далина, подолано один рубіж – подолається й наступний. М. Бердяєв згадував, що колись в юності був вражений глибиною такої думки: "Нехай я й не знаю, в чому сенс життя, але пошук сенсу вже наділяє життя сенсом". В цьому полягає сутність парадоксальності самовизначення (як до речі, й парадоксальності щастя). Знайдений смисл одразу ж знецінює життя (утворюється ніби душевна порожнеча). Тому важливий сам процес пошуку смислу, де окремі (вже знайдені смисли) – це лише проміжні етапи процесу. Сам процес стає головним смислом – це і є життя як процес, а не якесь конкретне досягнення (слава, звання, мільйони на рахунках тощо).

Чи вважаю себе щасливою людиною? Думаю, так. Я маю три скарби, якими дорожу: роботу, де знаходжу розуміння; чудову сім'ю, яка очищає від егоїзму, вчить знаходити задоволення в найнезначніших речах; колег і друзів, які були і є джерелом невичерпного ресурсу професійної гідності та інтелектуального спокою.

Як Ваш учень, щиро дякую за ще один урок сходження до акме.

В. М. Слюсар

кандидат філософських наук, доцент, докторант

Філософія вітчизняної освіти для XXI століття.

Роздуми над прочитаною книгою

(Журнал "Шлях освіти". – 2013. – № 1. – С. 40-47).

На початку третього тисячоліття можливість стабільного розвитку суспільства тісно пов'язана з освітнім рівнем суспільства, з можливостями подальшого розвитку і вдосконалення освіти. У більшості країн світу відбувається інтенсивний пошук нової освітянської парадигми. Українська освіта також переживає період серйозного реформування. Адже стан справ в освітянській сфері, рівень освіченості наших громадян має стратегічне значення для поступу української держави. Стрижневий посыл модернізаційних процесів фокусується саме навколо питань, які торкаються місії й цілей освіти та науки. На жаль, впродовж усіх років незалежності ми так і не сформулювати узагальненого бачення відповіді на питання "Яка, власне, освіта потрібна українському суспільству?". Аналіз сучасних реалій вітчизняної освіти засвідчує суперечливість освітянських практик, яка характерна для транзитивних суспільств.

З огляду на вищезазначене монографія Петра Сауха "Сучасна освіта : портрет без прикрас" (Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.) є вельми своєчасною. Вона присвячена актуальним проблемам розвитку освіти й науки в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів, становлення постіндустріальної цивілізації, суспільства знань. Слід зазначити, що автором монографії є людина, все життя якої пов'язане з освітянською сферою. П. Саух працював професором, завідувачем кафедри й деканом у різних університетах України, стажувався і читав лекції в університетах США, Німеччині, Франції, Росії, вивчав освітянський досвід у Бельгії, Фінляндії, Ізраїлі, Польщі, керував освітянськими процесами на Рівненщині, а останні десять років очолює Житомирський державний університет. Він є автором понад 380 наукових праць, вагома частка яких стосується української освіти й науки. Як член низки вітчизняних і зарубіжних академічних спільнот, а також спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій, П. Саух може фахово судити про реальний стан вітчизняної освіти й педагогічної спільноти, наукового співтовариства. Більше того, усе, що стосується освіти, за визнанням автора, він сприймає як своє особисте: і здобутки, і прорахунки, і надії (с.3).

В монографії, що пропонується читачам, здійснена спроба неупередженого осмислення тих процесів, які відбуваються в

сучасній освіті, насамперед у вітчизняній. Стан української освіти П. Саух визначає як "кризу раціональності", що пов'язана з відсутністю однозначного і зрозумілого способу включення освіти в сучасне суспільство, коли невизначеними залишаються місія освіти й призначення педагога. Вітчизняна освіта відірвана від життя й науки. Навчальний процес носить репродуктивний характер і перебуває в тісних лещатах логоцентризму та патерналістської педагогіки. Катастрофічно втрачається престиж школи і вищих навчальних закладів, зникає мотивація до навчання. Криза освіти потягнула системну соціальну деградацію, охоплюючи питання генерації і рецепції технологій, продуктивності праці, якості життя.

Намагаючись оздоровити українську систему освіти, розпочавши "експериментування" з освітою, ми так і не спромоглися здійснити об'єктивний аудит її стану, не встановили точний діагноз і взялися негайно рухатися зі світом. Спонтанна креативність ідей педагогічної спільноти, сліпе копіювання західних стандартів, безсистемність і неадекватність дій освітянських управлінських структур усіх рівнів, спрямованих на модернізацію освіти, радше ведуть до руйнації власної "освітянської матриці", роблять її заручницею західних проектів, вибудовують модель непродуктивної "схрещеної освіти". Відбувається своєрідна "вестернізація" навчання з ефектом "освітнього макдональдса". Більше того, у кожній із ланок системи освіти виникли нові, ще складніші проблеми, породжені необхідністю структурної перебудови за спонтанними змінами в освітніх пріоритетах, недостатнім фінансуванням та безсистемністю здійснюваних реформ. Як наслідок, на думку автора монографії, нічого суттєво нового не виникло, а вікові надбання почали втрачатися (с.7-44).

Розглядаючи освіту як чинник суспільного розвитку, П. Саух зазначає, що основними детермінантами змін освітніх парадигм завжди були процеси, які охоплюють весь спектр соціального, економічного, політичного й культурного життя суспільства. Тому вихідним моментом аналізу освіти має бути розуміння її як похідної загальноцивілізаційного переходу людства до постіндустріального типу організації суспільства, що набуває характеру суспільства знань. Сучасна філософська парадигма освіти передбачає на новому соціальному й гносеологічному підґрунті здійснення синтезу теоретико-методологічних, аксіологічних та операціонально-технологічних аспектів освітньої політики.

У межах свого дослідження, П. Саух обґрунтовано, на наш погляд, виділяє такі основні напрямки концептуалізації нової

філософської парадигми освіти. По-перше, сучасна освіта повинна антропологізуватися в межах глобального процесу її гуманізації та гуманітаризації, тобто поставити в центр проблеми буття людини. По-друге, установка на знання як засіб збереження, відтворення і розвитку культури, а не лише як спосіб задоволення потреб соціально-виробничої практики або чистої науки. Постаючи товаром, що циркулює на ринку, освіта втрачає свої базові інституціональні функції. По-третє, нова парадигма освіти покликана забезпечити успішність і можливість становлення особистості, здатної до діалогу, до розуміння інших людей та інших культур, до активного творення і перетворення як зовнішнього, так і свого внутрішнього світу, з усвідомленням відповідальності за наслідки своїх дій. По-четверте, безперервність освіти, забезпечення принципу "навчання через дослідження" як основи повноцінної освіти, перетворення освітньої галузі на ресурс оновлення економіки та її розвиток на засадах конкурентоспроможності й гнучкості. По-п'яте, змістовно-ціннісна соціокультурна переорієнтація освітнього процесу в напрямку укорінення індивіда у власній культурі, його національної та культурно-цивілізаційної самоідентифікації. По-шосте, розробка принципово нових світоглядних засад освітньої діяльності, де пріоритетне місце має посісти глобально-екологічний вимір взаємовідносин між людиною та природою. Сучасний технологічно розвинений сегмент глобального соціуму генерує такий стиль індивідуальної й колективної буттєвості, який ставить питання про межі людського існування. Тому сцієнтистська орієнтація на формування "технологічної людини" має поступитися місцем вихованню "екологічної свідомості".

Традиційна система освіти, констатує П. Саух, дедалі більше запізнюється відносно динамічно змінюваних соціально-культурних умов входження людини в репрезентативний стан культури, запізнюється із задоволенням зростаючого й змістовно мінливого діапазону освітніх потреб. Вона не в змозі ефективно виконувати завдання з формування суспільного інтелекту, здатного моделювати майбутнє. Автор висновує, що за "нинішньої системи освіти, яка балансує між класичною (професійною) і некласичною (ліберальною) моделями, здійснити якісний стрибок неможливо. Потрібно подолати однобічність класичного фундаменталізму і некласичну фрагментарність в освіті, здійснивши перехід до нової постнекласичної моделі, яка спроможна вирішити проблему не лише спеціалізації різних галузей знань (і, відповідно, диференціації освіти), а й, паралельно, їх синтезу в єдиний пізнавально-духовний та

культурно-цивілізаційний простір. Ключовою позицією реформування освіти має стати не її уніфікація і не її "схрещення", а широкий доступ до багатоманітності освітніх культурних надбань інших країн" (с.120). Зараз конче важливим є вироблення позитивної національної філософії освіти, проголошення ясних, доступних розумінню більшості населення цілей, викристалізованих в єдиній національній ідеї.

Найважливішим фундаментом реконструкції змісту постнекласичного освітнього простору загалом, на думку П. Сауха, "має стати перехід від школи знань до школи розуміння... Власне, розуміння – це здатність мислити на рівні розуму, здатність не тільки сприймати і переробляти інформацію, скільки відшукувати смисли цієї інформації, пов'язувати її із смислом подій минулого, теперішнього і майбутнього, робити усе це надбанням індивідуального й колективного досвіду... Основою розуміння має бути діалог учня і педагога, діалог теорії і практики, діалог мов і культур, нарешті – діалог допитливої людської думки зі світом. Установка на діалог повинна стати універсальною стратегією педагогічного пошуку і повсякденної педагогічної діяльності. ...Розуміння запліднює життя смислом, робить людину впевненішою у собі, внутрішньо вільною" (с. 30-31). У контексті постнекласичної парадигми стає зрозумілою й теза А. Ейнштейна: ми багато знаємо, але мало розуміємо.

Незважаючи на те, що науку розуміння – герменевтику – створив ще понад 100 років назад протестантський богослов Ф. Шлейєрмахер, проте педагоги її не використовують. Деякі педагоги навіть терміна такого не знають. Здавалось би, це основа педагогіки, але в жодній педагогічній програмі немає місця герменевтиці. Термін ще, можливо, і вживається, проте нічого більшого ми не знайдемо. Розуміючий підхід має широко використовуватися і в соціальних дослідженнях. Слід вчити користуватися знаннями, ставити на перше місце не факти, а вміння вирішувати творчі завдання, використовувати герменевтику.

Автор монографії робить висновок, що саме постнекласичний дискурс освітнього простору характеризується як новий спосіб зв'язку між теорією й практикою, що знаходить свій прояв у сучасній стратегії освіти, в основі якої – логіка входження людини у світ знання, узгоджувана з логікою процесу пізнання. Принципом організації освітнього простору стає варіативність, що свідчить про її нескінченність. У нескінченності варіативності закладена як інновація, так і повторюваність.

Аналіз сучасних реалій вітчизняної освіти засвідчує суперечливість освітянських практик, яка характерна для

транзитивних суспільств. Сьогодні в Україні накопичилося чимало невирішених проблем в освіті, зокрема, необхідність структурної перебудови, зміни в освітніх пріоритетах, досягнення відповідності світовим стандартам, низький престиж знань у суспільстві і статус науковця, занепад професійно-технічної освіти; занадто велика кількість і недосконалість мережі ВНЗів, до того ж сумнівний статус багатьох із них, як і розпорошеність їхнього підпорядкування; дисбаланс між потребами економіки і підготовкою фахівців; гальмування процесу автономізації вищих навчальних закладів; слабка інтеграція вищої освіти і наукових досліджень та ін. (с. 70-76).

Специфічні ознаки "української" кризи освіти полягають у необхідності збереження освітньої системи принаймні на колишньому рівні, підтримки того, що ще залишилося в цій сфері, щоби руйнування освіти не стало необоротним. Нині ж процеси руйнації освіти й науки в Україні вже спричинили наслідки, яких не подолати за сприятливих умов навіть упродовж 10-20 років (с.109). Не вистачає їй і духу благодійності, благовійного ставлення суспільства до освіти й науки, який був колись. Нинішня вітчизняна система освіти не лише бідна, вона ще й перетворилася на фабрику дипломів та атестатів. Наукову нішу, не без мовчазного споглядання справжніх науковців, заповнюють люди, які нічого спільного з наукою не мають. Професор П. Саух наводить досить тривожні факти і цифри, що свідчать не лише про падіння престижу науки в Україні, а й про можливість української науки конкурувати з наукою розвинених країн (скорочення фінансування науки, зменшення числа науково-дослідних підрозділів, а також зайнятого в них персоналу, збільшення середнього віку наукових працівників, "відплив мізків" та ін.). В умовах науково-технологічної революції це неприпустимо.

При цьому автор не тільки констатує існування зазначених проблем, а й пропонує реальні шляхи і механізми їх вирішення, зокрема: змінити загальні підходи державної політики в освітньо-науковій сфері, розробити і запровадити комплексну концепцію розвитку освітньо-наукової сфери; збільшити державні видатки на освіту до 10 % ВВП, як того вимагає Закон України "Про освіту", забезпечити на рівні держави реальну, а не декларативну пріоритетність освіти; ввести єдину систему моніторингу якості освіти із включенням в систему міжнародних порівняльних досліджень; удосконалити систему зовнішнього незалежного оцінювання якості знань; здійснити всебічний аналіз системи надання навчальними закладами платних послуг, забезпечивши контроль за їхньою якістю і прозорістю та відповідністю до норм

чинного законодавства; зміцнити матеріально-технічну базу навчальних закладів, розробити довгострокові державні програми розвитку інформаційних і комунікаційних технологій в освіті й науці; підвищити престижність освітянської праці, створити ефективні механізми залучення молодих людей в освітню галузь; здійснити радикальну модернізацію змісту освіти в контексті нової постнекласичної моделі; провести реформування в галузі управління навчальними закладами, яке б передбачало перехід від номенклатурно-функціонального, що обслуговує механізми підтримки освітніх закладів на рівні формальних вимог та критеріїв, до цільового управління; оптимізувати мережу вищих навчальних закладів державної і комунальної форм власності, на основі створення потужних регіональних університетів надати їм реальної автономії; розробити конкретні шляхи розбудови інтегрованої освітньо-наукової системи, яка б відповідала вимогам часу і характеризувалася б водночас високим ступенем інтегрованості й конкурентності на світовому науково-освітньому ринку; завершити формування національної системи класифікацій, основою якої має бути компетентнісний підхід; забезпечити реалізацію принципу безперервності освіти, тобто запровадження принципу "навчання упродовж усього життя" (на відміну від пануючого раніше принципу "навчання для всього життя" (с.76-80). Освіта – процес перманентний. Він починається, але не закінчується – ніколи і ні на будь-якому рівні.

Ці та інші кроки, побудовані на фундаменті розумного поєднання кращого зарубіжного досвіду з національними традиціями, на думку автора, здатні вивести українську освітню систему у найближчій перспективі на цілком конкретні результати, посилити рівень професіоналізації освіти та її якість. П. Саух стверджує, що освітня система України має достатній потенціал, аби за належної підтримки держави забезпечувати необхідний розвиток фундаментальних наук, брати активну участь у процесі демократичної трансформації українського суспільства, його модернізації.

Модернізація структури, змісту й організації освіти розглядаються в контексті кардинальних змін, спрямованих на вирішення стратегічних завдань, що стоять перед Україною в нових економічних і соціокультурних умовах. Обґрунтовується імператив людиноцентричної спрямованості концептуальних реформ вітчизняної освітянської галузі, зумовлений необхідністю забезпечення доступності якісної і конкурентоспроможної освіти, неперервності освіти впродовж життя, створення можливостей для

реалізації різноманітних освітніх моделей, навчальних закладів різних типів і форм власності та засобів отримання освіти.

Сьогодні потрібна широка дискусія щодо входження української освіти до Болонського процесу. Уже зроблено достатньо багато, але необхідно постійно аналізувати, які перспективи та проблеми виникають на цьому шляху. Освітня сфера України фактично живе ще успадкованими від СРСР баченнями та інтенціями, коли між собою поєднуються рівень освіти (наприклад, магістр), галузь (скажімо, математика) і професія (наприклад, інженер-дослідник). Якщо керуватися тим, що болонська система у своїй основі має насамперед соціально-економічні передумови – вільний ринок робочої сили і перетікання її з однієї країни в іншу тощо, то надзвичайно важливо проаналізувати соціально-економічний контекст приєднання країни до цього процесу, а не кидатися без оглядки в невідомий вир його технологічних аспектів, – слушно зазначає П. Саух. Не заперечуючи багатьох позитивних і, навіть, привабливих положень, не слід сприймати болонську систему як деякий насаджуваний паліатив, зокрема як комерціалізацію і досить спрощену версію освітнього плюралізму. Дух болонського процесу – це насамперед стратегія входження України в "Європу знань".

Входження нашої держави до Болонського процесу потребує формування єдиного вітчизняного простору вищої освіти. Це означає, що вища школа України потребує заходів щодо оптимізації її структури, створення потужних центральних і регіональних університетів. Такий шлях уже пройшли країни Європи, Америки, Азії. Це шлях концентрації ресурсів, фінансів, кадрів, консолідації зусиль держави, освіти, науки та бізнесу. Нині в Україні діє 349 різних університетів, інститутів та академій, рівень акредитації яких, на жаль, не завжди гарантує високу якість освіти. Укрупнення ВНЗів, на думку автора, аж ніяк не означає закриття чи ліквідацію їх. Йдеться про спрямування ресурсів у достатньо потужні вузівські структури, здатні забезпечити якісну підготовку висококваліфікованих фахівців. Тоді буде більше можливостей і для входження наших університетів до світового рейтингу.

Піднімає П. Саух у своїй праці й проблему "відпливу мізків" (brain drain – виїзд учених і фахівців на роботу й проживання в західні країни). Виїжджає, як правило, "мозкове" надбання нації, країн, що розвиваються, і процес цей набув масового, глобального характеру. В результаті багаті країни ще більше інтелектуалізуються й багатіють, а бідні регіони, відстаючи в прогресі знань і втрачаючи інтелектуальну незалежність, зазнають інвестиційного рабства та економічної залежності,

перетворюючись на сировинний придаток техногенних монстрів. Тому не випадково, характерною особливістю початку ХХІ століття є збільшення розриву між країнами, які нагромадили науково-виробничий потенціал для глобальної конкуренції, й тими, хто його ще не має.

Одностороння міграція фахівців-професіоналів з країн, що розвиваються, у розвинені країни, визнано світовим співтовариством міжнародною проблемою. Йдеться не про втрату патріотизму у тих громадян-фахівців (від студента вузу, який подає надії, талановитого інженера, програміста, фахівця-професіонала до доктора наук, професора, академіка), які створюють економічний, соціальний, культурний і політичний фонд нації. Серед причин виїзду дослідник називає насамперед мізерну матеріальну оцінку майстерності й професіоналізму, а також байдужість держави до розумних, енергійних, ділових, вольових, пасіонарних особистостей, для яких головними життєвими цінностями є робота, досягнення успіху, прогрес, особистий і суспільний добробут.

Разом із тим, проблема "відпливу мізків", на думку автора, має й інші, не менш важливі аспекти з розряду внутрішньодержавних, регіональних ("ендогенних"). До них належать перехід фахівців з різних причин в інші професії зі зміною сфери діяльності. А від цього, у свою чергу, залежать перспективи створення робочих місць у нових галузях, які визначають обличчя економіки України ХХІ століття – економіки, що ґрунтується на знаннях. За словами П. Сауха, слід чітко визначитися, що ж конкретно треба робити передусім для випереджаючого інтелектуального розвитку України й активного включення її науковців в роботу щодо виведення країни з кризи. З точки зору мобілізації інтелектуальних ресурсів необхідно створити кращі умови для освоєння й використання інтелектуально-творчих технологій.

Аналізуючи взаємозв'язок науки, освіти й творчості, П. Саух наголошує, що без їх взаємодії неможливе постання інноваційної економіки. Країни, які своєчасно зробили ставку на освіту й науку, нині стали світовими лідерами. Найголовніше забезпечити нерозривну єдність освіти, науки та інноваційної діяльності. Автор пише: "Підвищення конкурентоспроможності будь-якої країни у сучасному світі передбачає перехід від екстенсивного використання людських ресурсів із низьким рівнем базової професійної підготовки до інтенсивного використання висококваліфікованої робочої сили, адаптованої до умов соціально орієнтованої економіки інноваційного типу" (с. 67-68). Позитивним є те, що в Україні, особливо серед молоді,

утверджується загальне розуміння необхідності засвоєння світових здобутків (зокрема, й у сфері інтелектуальної власності), бажання вчитись, оволодівати новою системою менеджменту, самореалізації та підвищення професіоналізму.

Розвій сучасної української освіти П. Саух пов'язує з її інтеграцією з наукою, бізнесом і виробництвом. Така інтеграція сьогодні реалізована через модель дослідницького університету, яка добре зарекомендувала себе як у США, європейських країнах, так і в Японії, Південній Кореї та ін. І дуже добре, що в проекті нової редакції Закону України "Про вищу освіту" зафіксовано особливий статус дослідницьких університетів. Необхідно забезпечити принцип "навчання через дослідження" як основи повноцінної університетської освіти. Світова тенденція полягає в ствердженні нерозривної єдності в університетах науки, освіти та інновацій. Лише такі університети, які називають дослідницькими, стають конкурентоспроможними на світовому ринку освітніх послуг.

Автор обґрунтовує тезу про необхідність принципового вдосконалення підготовки фахівців (особливо науковців) нового типу, яких існуюча система готувати не здатна. Для формування кадрів інноваційного типу автор пропонує зробити низку кроків на державному рівні: реформувати систему вищої освіти в Україні, зокрема й професійну, шляхом розробки нових державних освітніх стандартів, програм навчальних дисциплін та методів і форм навчання; ввести новий перелік напрямів і рівнів підготовки, який максимально має відповідати вимогам інноваційного типу економіки; посилити вимоги до самостійної роботи студентів, яка розвиває здатність до творчості, індивідуального мислення, особливу увагу приділити практичній підготовці; створити сприятливі організаційні, економічні та правові умови для розвитку бізнес-освіти; розробити концепцію підготовки інноваційних кадрів для вітчизняної економіки; забезпечити розробку механізмів реалізації напрямків державної програми зі стимулювання розвитку інноваційної діяльності підприємств та підвищення їхньої інноваційної активності.

Нині дедалі більше визначення підходів до усвідомлення проблем освіти базується на парадигмах, що зосереджують увагу науковців на людині як суб'єктові освітньої діяльності, спрямованої на пошук й отримання нею смисложиттєвих орієнтирів. У своєму дослідженні автор виходить з того, що освіченість – це не тільки загальна культура в поєднанні з професіоналізмом, а й духовна цінність, що фундує всі інші види соціальних практик. Освіта покликана допомагати людині не тільки ставати фахівцем, готовим до професійної діяльності у

стрімко мінливому світі, а також допомагати реалізовувати потенційні можливості, вчити соціальній відповідальності. А, значить, змінюються цілі, завдання, функції загальноосвітньої школи, її призначення. Освітні заклади, які працюють на майбутнє, мають прийняти інші пріоритети. І по суті, й за змістом вони повинні бути не предметними, а особистісними, зорієнтованими на людську індивідуальність, на культуру людських взаємин. Таким закладам потрібен й інший педагог, зорієнтований на гуманітарне мислення й цілісне сприйняття світу, з іншим баченням своєї ролі в шкільному житті. Сучасний вчитель – це не той, хто повідомляє знання (Інтернет "знає" набагато більше за нього). Вчитель – це експерт, він повинен навчати не стільки фактам, скільки евристиці, творчості. Сьогодні на перший план вийшло саме евристичне завдання, адже діє закон, який характеризує всю історію людства, історію формування знань – закон ущільнення і скорочення знань. Сучасні знання подвоюються кожні п'ять років. Тому людина має засвоїти базове знання, яке містить різні аксіоми, базові факти і т. ін., на підставі яких можна отримати інші знання, зробити нові висновки. Патерналістська педагогіка в цій ситуації змушена поступатися педагогіці співробітництва, конструктивність якої визначається процесом спільного пошуку істини (с.31).

Автор доводить, що освіта повинна бути спрямована на відкриття, розгортання, можливість прояву сутності людини у світі. Потенціал, який виникає як відмінність між тим, що людина знає, і тим, що є в реальності, породжує прагнення, спонукання до досягнення ідеалу. З підвищенням освіченості збільшується моральна критика й незадоволеність буттям, що виступає потужним стимулом для подолання соціальних бар'єрів (досягнення рівності людей, прийняття конструктивного діалогу, свідомої відмови від насильства тощо). Креативність, творчість виступають переходом на новий рівень існування системи – на розвиток можливостей, розширення й росту її потенційних ресурсів. На погляд автора, у креативній діяльності людина створює, удосконалює не тільки речі, а й себе, перетворює світ, творить досконаліші форми міжлюдських відносин. Інновації завжди починаються з особистості. "На межі тисячоліть ми маємо усвідомити, що сучасне суспільство вимагає не спеціаліста-гвинтика, а спеціаліста, який вміє швидко орієнтуватися в будь-якій ситуації, здатного працювати в декількох професійних позиціях, швидко приймати рішення та прораховувати їх наслідки. Це має бути не просто фахівець, а творча, духовно багата й інтелігентна людина" (с. 101).

Реалізація проекту формування такої цілісної людини можлива за умови кардинальних змін на основі синергетичних методологічних підходів, що передбачають модернізацію змісту, методів і форм освітнього процесу з урахуванням таких чинників, як відкритість, самоорганізація, саморозвиток, креативність і не лінійність мислення, самокерування, самоврядування тощо (с.29). Водночас очевидно, що всі ці заходи мають насамперед організаційно-правовий і матеріально-фінансовий характер.

Важко не погодитися з думкою автора про те, що однією з проблем вітчизняної системи освіти є неефективна професійна орієнтація школярів. Всебічно обдаровані від природи люди – явище досить рідке. Найчастіше в людини виявляються якісь унікальні здібності, які вона повинна вчасно побачити і розвивати, враховуючи свої бажання і можливості. Реформування системи освіти із необхідністю потребує вирішення проблеми залучення молоді до "сродної" професії та до "сродної" праці. Потребує корекції й система зовнішнього незалежного оцінювання. Вона певною мірою нівелює і профорієнтаційну роботу. Сьогодні, наприклад, часто виникають ситуації, пов'язані з вибором абітурієнтом "несродної" спеціальності / професії на підставі меншої вартості навчання.

Перегляду потребує, на думку П. Сауха, система платної освіти. З переходом на двоступеневе навчання освіта фактично стає платною. Тим самим підривається демократичність, загальнодоступність підготовки кадрів, купуються функції освіти як універсального соціального ліфта, інструмента активізації циркуляції еліт. Контрактна форма навчання замінила більшості студентів необхідність здобувати знання в обмін на "платіжку" за семестр. Тому маємо тисячі дипломованих "білих комірців", які знайти роботу за спеціальністю не можуть, а працювати на виробництві не хочуть. У цьому контексті автор піднімає питання планування ринку праці. Хоча дуже складно спрогнозувати і сформулювати кількість тих професій, які потрібні нам в регіоні і в суспільстві загалом. Наслідком руйнування (якщо не знищення) середньої професійно-технічної освіти є гострий дефіцит кваліфікованих токарів, фрезерувальників, електрозварювальників, машиністів та фахівців інших робітничих професій. Необхідно підвищувати соціальну престижність тих професій, які найбільш запитані для нашої економіки. Для забезпечення якісної освіти важливо, щоб і держава, і заклади освіти, і роботодавці виробили чітке розуміння – скільки фахівців, з яких спеціальностей сьогодні потрібно готувати та випускати. Настав час відмовитися від принципу розподілу державних коштів "усім потрошку" і

повернутися до принципу – "за професіоналізмом". Попри економічні складнощі держави, стратегічне планування розвитку освіти має ґрунтуватися на розробці й запровадженні нової моделі економічної діяльності вищих навчальних закладів, яка б базувалася б на солідарній участі держави, бізнесу, громадян і самих ВНЗів.

Ключова проблема полягає в тому, що у нас ставлення до освіти і науки за залишковим принципом. Так, із 16 видів економічної діяльності заробітна плата у вищій школі – на 14 місці. Це багато про що говорить. Вища школа не існує сама по собі. Вона повною мірою відчуває на собі те, що відбувається в суспільстві. Але якщо говорити безпосередньо про вищу школу, хоча можна було б торкнутися і всієї системи освіти, то уявляється, що ключовою проблемою, за П. Саухом, є втрата орієнтирів. На запитання "Чим повинна займатись вища школа, що вона повинна робити, кого готувати?", на думку науковця, вища школа покликана виховувати інтелектуалів, освічених, мислячих, моральних і етичних. Таких інтелектуалів, які думатимуть не стільки про свої корпоративні інтереси, з чим ми стикаємося сьогодні, скільки про проблеми суспільства і держави. Вища школа має бути центром духовності, генерувати ідеї. Проте людина повинна навчитись не просто думати. Їй необхідно опанувати методи пошуку і винесення інформації з прочитаного, накопичення її та творчого застосування.

Вельми своєчасним є авторський аналіз якості освіти (с. 81-110). П. Саух наголошує, що незважаючи на те, що якісна освіта була проголошена національним пріоритетом, а в країні розгорнуті реформи освітянської галузі, серйозних зрушень у цій сфері не відбулося. Хоча в Україні традиційно спостерігається високий рівень освіченості населення за формальними ознаками, але якість здобутої освіти є недостатньою, не завжди відповідає вимогам інноваційного розвитку, а відповідно неконкурентною в світі. Можливості набуття високого освітнього (професійного) рівня пов'язані передовсім із доступністю якісної освіти незалежно від місця проживання та статків родини. Можна зрозуміти (і підтримати) автора монографії щодо переходу вищої освіти від масовізації до якості. В Україні, на відміну від країн Заходу, практично відсутній зв'язок між рівнем освіти й рівнем реального доходу. Диплом розглядається лише як формальне підтвердження рівня освіти, а не як свідчення справжньої професійної кваліфікації. Таке зміщення мотивації навчання визначає формальне ставлення студентів до отримання знань, що негативно впливає на якість освіти. Ключовою характеристикою освіти має стати не тільки передача знань і технологій, а й

формування творчих компетентностей, готовності до перенавчання. Головним результатом освіти має стати її відповідність цілям випереджаючого (а не наздоганяючого!) розвитку. Цілком слушним є твердження автора й про те, що для забезпечення високої якості вищої освіти потрібно насамперед покращити рівень освіти середньої. Проте за роки незалежності нашої держави так і не відбулося становлення шкільної освіти нового ґатунку. Складовими модернізації освіти в Україні, на думку П. Сауха, є забезпечення вільного доступу до якісної освіти, упровадження новітніх технологій навчання, інформатизація та комп'ютеризація і, як результат, формування нової особистості зі значно вищим інтелектуальним, духовним і творчим потенціалом, активною життєвою позицією. Вдосконалення потребує й кредитно-модульна система оцінювання рівня засвоєння знань.

Автор обґрунтовує тезу про те, що вища освіта повинна стати середовищем формування й становлення людини успішної. В обґрунтуванні цієї ідеї автор орієнтується на екзистенціальний модус успіху як спосіб "бути собою". Внаслідок розширення понятійних меж освіти, бінарна формула "вихований + навчений" конвертувалася в тріаду "успішний + вихований + навчений", в якій успішність постає вирішальним чинником. А результати виховання і навчання із цілей стали лише умовою успішності, навіть не завжди необхідною і тим більше достатньою. Успішність, продовжуючи залишатися не системним, а випадковим фактором освіти, стала вже тісніше поєднуватися з якістю освіти і засвоєними компетенціями. П. Саух зазначає, що навчання і якість освіти втратили пряму кореляцію. Адже для того, щоб робити "щось", не обов'язково досконало знати "що і як", вистачає усвідомлення "чому і яким способом".

Безумовно, цікавими є думки автора щодо порівняльного аналізу іноземних систем університетської освіти, насамперед США. Освіта у Сполучених Штатах, за загальним визнанням, є найдосконалішою у світі, найхарактернішою рисою якої є її прагматична спрямованість і котра забезпечує доступ до високого статусу в суспільстві саме здібних людей незалежно від їх соціального походження (с. 100-110). В США діє добре налагоджена система навчальної і професійної орієнтації, що знижує відсоток непередбаченого вибору спеціальності й отримання освіти лише заради престижу, тут все будується на індивідуальному підході. Незважаючи на ці позитиви освітньої системи США загалом і вищої освіти зокрема, які ґрунтуються на ідеях поваги до особистості, вимозі будувати навчальний процес з урахуванням індивідуальних особливостей та інтересів учнів (студентів), створення умов для саморозвитку й самоактуалізації

його особистості, вона має й серйозні недоліки. Зокрема, в ній закладені не лише гуманістичний фактор, а й досить руйнівні ідеї егоцентризму (с.107). Зустрівшись з низкою проблем, американська система освіти в останні роки змушена була трансформуватись у напрямку постнекласичної моделі освіти, завдячуючи якій навчання стає персонально значущим і набуває глибокого особистісного сенсу.

Підсумовуючи аналіз американської й європейської систем освіти, П. Саух висновує, що на всіх рівнях управління освітою існує тісний взаємозв'язок між децентралізацією, демократією й участю (с.107-108). Вона не має нічого спільного з жорстко централізованою українською системою освіти, яка душить різноманітність й ініціативу. Проте, як справедливо зазначає автор, набутий досвід організації і вдосконалення освітніх систем різних країн має бути максимально використаний у процесі реформування системи вищої освіти в Україні. Хоча далеко не все, що має сучасна американська чи європейська системи освіти, може бути використане у нас.

Особливу увагу автор відводить гуманізації і гуманітаризації освіти. Здавалось би, що тут особливого, адже це питання вже неодноразово розглядалося у найрізноманітніших аспектах. Тим не менше, воно залишається, як і раніше, вельми актуальним, особливо у контексті виховної складової освітнього процесу. До того ж, останнім часом деякі дослідники починають схилятися до думки, що концепція людського капіталу і великі вкладення в систему гуманітарної освіти не досягають цілей підвищення конкурентоспроможності нації і окремих спеціалістів у міжнародному поділі праці.

Соціальні практики ставлять сьогодні перед продуцентами і користувачами знань якісно інші вимоги, які мають формуватися і передаватися у самій освітній системі. Саме тут слід згадати про виховну функцію освітньої системи, яку в радянські часи виконувала освітня система і яка нині в силу різних об'єктивних і суб'єктивних причин практично нівельована. Однак виховна складова освіти особливо актуалізувалась у другій половині ХХ століття, не кажучи вже про нинішній етап історичного розвитку. Адже прогрес у пізнанні світу зайшов так далеко, що використання навіть малої долі знань на шкоду суспільству може призвести до небезпечних наслідків і навіть знищити саме людство.

Зазначимо й таке: скептики часто констатують, що американська й європейська освітня системи практично не мають виховної функції. Але не слід забувати, що ця функція в зазначених системах винесена за межі самого освітнього процесу,

так би мовити, в "чистому" вигляді, але жодним чином не відкинута зовсім. Цю функцію виконують, наприклад, сім'я, церква, різноманітні соціальні групи, а тому й сам освітній процес виявляється ніби "звільненим" від виховної складової, не залежним від неї. У випадку України (як й інших пострадянських країн) з її кризою та аберацією традиційних суспільних і сімейних цінностей заперечення виховної функції може мати надзвичайно негативні наслідки. Тому попередня традиція суміщення когнітивного й виховного моментів в освіті, на думку П. Сауха, має бути збережена і в нових, прийнятних для нинішнього етапу суспільного розвитку, формах, що дозволить подолати процеси дегуманізації, які виявляються у штучному розділенні навчання та виховання. Саме гуманітарна освіта дає цю широту, базу для серйозної освіти, формує духовність, високі моральні якості. Згортання сфери духу, "опредмечення" духу у масовій бездуховності, потік відтворення обездуховленого метафізикою індивіда загрожує глобальною антропологічною катастрофою. Призначення освіти полягає в збереженні й трансляції духовного багатства суспільства як механізму його стійкого розвитку.

П. Саух констатує й існування низки протиріч, що потребують неабиякої уваги з боку суспільства, органів влади. Зокрема, існує проблема того, що значна частина населення не може бути включена в нову фазу суспільного розвитку в повній мірі, скажімо, поділ на тих, хто може сприймати та створювати інформацію, та тих, хто немає такої можливості. Або той факт, що в умовах інформаційної революції людина практично не може протягом життя компенсувати відставання від освіти.

Автор монографії чи не вперше у вітчизняній літературі розглядає стратегію полікультурної освіти в контексті турбулентності процесів міжкультурної взаємодії (с.130-143). Основними стратегічними орієнтирами такої освіти мають стати: а) виховання національної свідомості на основі культурного плюралізму, який вимагає "мислити глобально, діяти локально"; б) виховання культури міжнаціонального спілкування через включення людини як суб'єкта міжкультурного спілкування у різні види культури творчої діяльності; в) виховання інтеркультурної комунікабельної особистості (с.140). Зазначена концепція може стати реальною політикою в сфері освіти та виховання за умов: 1) відповідної культурної політики держави, спрямованої на підтримку культурної самобутності кожного народу; 2) удосконалення навчальних програм початкової, середньої та вищої школи та поповнення навчальних програм такими дисциплінарними курсами, як міжкультурна комунікація, етнопсихологія, критична педагогіка, громадянська освіта,

народознавство тощо; 3) створення нових підручників та вдосконалення існуючих, виключивши будь-які прояви пропаганди національної або культурної вищості та розпалювання ксенофобії; 4) впровадження нових методів навчання, що базуються на практико-орієнтувальній діяльності (с.140-141).

"Родзинкою" рецензованої монографії є глава "З боєм і гордістю за вітчизняну освіту" (с. 145-378), що містить вибрані інтерв'ю, доповіді та виступи професора Петра Сауха з квітня 1998 по листопад 2011 року, які відображають не тільки факти із особистого життя, його професійне зростання, етапи кар'єрного злету, а й практичні кроки професора Петра Сауха щодо реформування системи освіти, надання їй сучасного статусу. Ця глава засвідчує й багатогранну діяльність, зусилля цієї людини щодо практичного реформування освітянської сфери, її здібності прогнозування і передбачення наслідків непродуманих рішень щодо реформування освіти й науки. Особливо продуктивною й креативною була і залишається діяльність П. Сауха на посаді ректора Житомирського державного університету.

Автор монографії справедливо вважає, що потрібно невідкладно завершити роботу щодо законодавчого забезпечення реформування освіти. Тому правильним є рішення МОНмолодьспорту України щодо розробки нової редакції Закону "Про вищу освіту", який передбачає створення національної системи вищої освіти на нових законодавчих і методологічних засадах, досягнення принципово нового рівня якості підготовки фахівців, збереження прогресивних надбань минулого та приведення системи у відповідність до нинішніх економічних можливостей і потреб суспільства. Назвемо лише деякі пропозиції П. Сауха до цього закону. Чіткіше зафіксувати розуміння і бачення тих типів навчальних закладів, які мають бути, адже ми наразі всі плутаємось у формулюваннях: "коледж", "філія", "центр" тощо, які їхні права й обов'язки, а також автономія. Одне з основних завдань цього закону – поєднання процесів регулювання і саморегулювання вищої освіти. Необхідно, щоб у ньому були чітко визначені внутрішні процедури, болонська система, міжнародна співпраця. Слід також привести у відповідність наші дипломи, адже фахівця немає ніде. Сучасна система вищої освіти стала ступеневою, і це має передбачати, що в бакалавраті в основному ведеться фундаментальна підготовка, а в магістратурі – спеціальна.

Важко не погодитися з висновком П. Сауха про те, що плануючи й вибудовуючи освітній "ривок", українське суспільство має сформулювати насамперед цілі соціокультурного розвитку,

нову культурну парадигму, які й будуть визначати тип освітнього простору. Йдеться не про революційну, а про поступову зміну філософсько-антропологічних засад освітньої системи, про створення єдиного освітнього простору на основі культурної парадигми. Саме за таких умов реформована система освіти збереже класичний смисл освіти в часі історії (трансляція та втілення базових цінностей і цілей розвитку особистості й суспільства), в просторі культури (адаптація до нових життєвих умов, відтворення соціального досвіду, закріплення нових орієнтирів розвитку) і водночас запропонує нові способи роботи саме з освітою, використовуючи методи філософсько-освітнього, педагогічного проектування культурно-освітнього середовища в регіоні, психолого-педагогічного планування навчальних процесів у середині окремих освітніх установ.

Запропонована автором нова освітянська стратегія, на глибоке переконання автора, не лише могла б заощадити державні кошти, дати можливість їх ефективніше використовувати, а й посилила б рівень професіоналізації освіти та її якість. До того ж, вона дозволила б зосередитись як на знаннях і вміннях, так і на формуванні характеру молодшої людини, її світоглядної та життєвої позиції, бажання вчитися протягом всього життя.

Монографія П. Сауха спонукає читачів разом думати, разом аналізувати і, як зазначає сам автор, разом діяти (с.6). Ті сміливі думки, які висловлює П. Саух, змушують читача задуматись над станом сучасної вітчизняної освіти та проблемами її реформування і модернізації. Хотілося б, щоб з цією надзвичайно цікавою і водночас дискусійною працею професора Петра Сауха познайомилося якомога більше людей, а не лише педагогічна спільнота й керівники освітньої галузі Житомирщини, Рівненщини. Вважаємо доцільним перевидання монографії П. Сауха на державному рівні за безпосереднього сприяння профільного міністерства.

М. А. Козловець,

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії*

Переговори з польськими колегами

На університетській толоці

Передмова до колективної монографії "Реклама в пам'яті культур.

Креатив Стародавніх цивілізацій"

**(Саух П. Ю., Лідгінцев М. П., Чуприна В. В.,
Марареско Л. К., Саух Ю. П., Ліфінцев С. М.)**

Відома істина говорить: все пізнається у порівнянні. На фронтоні Львівського національного університету пишається латинський напис: *"Державу прикрашає освіченість громадян"*. Він зустрічає і благословляє студентську молодь на сумлінну працю в царині освіти, здобування знань для себе і майбутнього країни.

Логічна і ясна ідея вкладена в лаконічну формулу афоризму. Суть рекламного звернення зосереджена тут на головній місії – служіння Батьківщині її освічених громадян. Тому й достатньо лише простої констатації ідеї, розповідної форми без жодних закликів і енергійних поривань. Висока мета передбачає далеку відстань і надійну, розмірену ходу до неї.

Столичний університет Португалії звертається до майбутніх вихованців із застереженням, яке може здатися парадоксальним: *"Тут навчаються сумніватись"*. Знаний у Європі і світі, авторитетний навчальний заклад ніби кидає виклик традиційним уявленням про зміст вищої освіти. Він переносить акценти з обсягу знань, загальної і фахової ерудиції на зосереджену внутрішню роботу допитливого розуму. Через сумніви і вагання, аналіз і співставлення пролягає шлях до наукової істини.

До цього й кличе лапідарне та винахідливе рекламне гасло Лісабонського університету. І обіцяє своїм абітурієнтам і слухачам навчити їх цьому мистецтву. Задекларована мета, самобутнє бачення університетом свого цільового завдання, звичайно ж, здатне привернути увагу, особливо тих, кого ваблять неординарні підходи і незвідані дороги, прагнення реалізувати себе у пошуках і відкриттях.

Різні університети, інші традиції, несхожі національні культури. Вони, ці відмінності, і кладуть печать індивідуальності на змагальність університетів за свій контингент і неповторне обличчя на ринку освітніх послуг. Утвердження власної неповторності – важлива складова іміджу освітньої установи і якості її послуг.

Між тим, обом університетам доводиться вирішувати проблемні завдання приблизно однакового обсягу й рівня. Вмінню науково мислити й торувати шлях до істини навчають і в

Україні. Так само в Португалії розуміють, що ґрунтова освіта – запорука прогресу, процвітання й благополуччя країни.

Престижний символ сучасної освіти й фундаментальних знань здобув Житомирський державний університет. Міжнародний Академічний Рейтинг популярності та якості визнав його *"Символом класичної освіти"*. Університет нагороджений срібною медаллю "Слава на вірність Вітчизні", є володарем Срібної Стели та Диплома.

Рекламно підкреслені орієнтири свідчать про пошук і утвердження розмаїтих бачень пріоритетів у традиціях різних культур. Про репертуар можливостей у сучасному глобалізованому світі.

У порівнянні досвіду народів та їхніх культур у розв'язанні актуальних проблем сучасності – невичерпний резерв можливостей національного і, зрештою, світового цивілізаційного поступу. До обсягу зацікавлення мають увійти культури і культурні епохи усіх країн і континентів.

Стане можливим при сумлінному прагненні до справжньої освіченості, ґрунтованій на знаннях та ерудиції, які підносить Львівський університет у своєму акцентованому зверненні до молодих громадян. І буде результативним при напруженій роботі людської думки, намірах і бажанні невтримно йти через терни до фок, як закликає університет у Лісабоні.

Домагатись не лише кращих і фундаментальніших знань, а й бути індикатором цивілізаційного рівня регіону та держави загалом, як цього прагне в своїй діяльності Житомирський класичний університет.

Співставлення культур відкриває нові грані єднання націй і держав, здатне благотворно вплинути на порозуміння і толерантність стосунків між ними. Відомо, наприклад, як трепетно й любовно зустрічають мешканці японських островів пору квітнення сакур. Для них це знамення весни, джерело наснаги й краси, незбагненної естетичної насолоди.

А в Китаї – навпаки: тривалий час японська вишня сприймалась як символ національного приниження й недружньої політики країни, над якою сходить Сонце. Та змінився політичний клімат, поступово склались взаємне довір'я і плідна співпраця. Не забарились і ментальні зрушення в суспільній свідомості: японська мова, чайні традиції і кімоно, неповторне мистецтво, вражаючі досягнення японського *"економічного дива"* стали предметом повсюдних зацікавлень, особливо молоді.

Тендітне рожеве квітнення сакур вабить безліч китайців, вишневі сади стають місцем паломництва дорослих і дітей. Сакура в очах китайців позбулася чужого для її природи

символу – втілення насилля й завоювництва і прибрала властивий їй образ ніжності, натхнення та краси.

Порівняльний аналіз культур – від елітарних вершин до буденності – виявляє не лише відмінності, а й часом несподівану, варту уваги подібність.

Славетний давньогрецький історик Геродот наводить, наприклад, таке спостереження з життя стародавніх персів: "При зустрічі двох персів на вулиці за їхніми вітаннями можна розпізнати, чи однакового вони суспільного становища: адже в такому випадку вони замість вітання цілують один одного в уста. Якщо один лише трохи нижче іншого за становищем, то цілуються в щоки. Коли ж один набагато нижче іншого, то нижчий кланяється вищому, падаючи перед ним ниць".

Зовнішні ознаки розрізнення соціального статусу, як доводять історичні джерела, побутували і в українців. У козацьку добу літописці оповідають, зокрема, про такий звичай: у дворі заможного господаря стояв вкопаний у землю гладенький дерев'яний стовп.

До нього кріпилися масивні металеві кільця – залізне, мідне та срібне. Простий козак або посполитий гість, завітавши до господи, прив'язував коня до залізного кільця. Хто з гостей був значнішою величиною, той кріпив вуздечку до кільця з міді. Кінь, прив'язаний до срібного кільця, засвідчував, що його вершник – рівня хазяїну.

Таким був старовинний звичай, його знали й вшановували і господарі, і гості. Кожен з мешканців українського села не мав потреби в інших джерелах дізнання про тих, кого частують за гостинним столом: якість металу на стовпі-прив'язі давала українцям вичерпну інформацію, як стародавнім персам – манера вітального поцілунку.

Знання інших народів та їх культур стають усвідомленою потребою, інтелектуальним вибором, продиктованим освіченістю та ерудицією, спостережливим і мислячим розумом.

Все це – надійна основа для багатих змістом і творчою перспективою асоціацій. Прикладом цієї складної асоціативної несподіваності можуть бути розповіді Євгена Маланюка про враження від першої зустрічі з Нью-Йорком. Його, уродженця південного українського степу, вимушеного емігранта-європейця вразила Північна Америка, і її могутній індустріальний мегаполіс, побачений з вікна пізнього нічного потягу.

Поет і видатний дослідник культури так описує побачене: *"Щось істотно древнє було в цім кам'янім краєвиді. Щось від байок Шехерезади, але щось від інків і ацтеків... Можливо, що саме так мав виглядати нічний Вавилон"*. У спорах

велетенських хмарочосів поет побачив технічну раціональність, якусь свою доцільність, але разом з тим аритмічну механічність конструкцій і невибагливий стиль.

"Думаю, - пише автор "Книги спостережень", - що вавилонська вежа все ж мала своє обличчя, і її проект був твором, а не лише зіставленням обрахунків матеріалів й коштів". Художня уява Є. Маланюка поставила поряд легендарний Вавилон з найдавніших пластів людської цивілізації і заокеанський символ індустріальної епохи.

Це уявне зближення світів, різних культур промовляє про багато що. Зокрема й про глибинну невинновість асоціативного ряду для елітарного представника українського етносу.

Наша Батьківщина, праукраїнська історія дотична до перших і цивілізацій Близького Сходу, Месопотамії і Єгипту, їх духовних і матеріальних надбань. Часом прямо, здебільшого – опосередковано. Ця стичність має свою давність і свою тривалість, вона знайшла відбиття в переказах і легендах, пам'яті поколінь, літературних та історичних джерелах.

Про далеке минуле нашої правітчизни маємо багато вірогідних свідчень. Можливо, ще від часів Троянської війни в XII ст. до н. е. у північному Причорномор'ї виникають перші давньогрецькі поселення, які згодом розрослися в цілу гірлянду міст, факторій, осад на узбережжі Кримського півострова і в дельтах великих рік. Їх засновниками були мореплавці й купці, переважно вихідці з Мілета та інших грецьких міст-держав північного Середземномор'я.

Духовні надбання еллінів впродовж багатьох віків опромінювали праісторію Русі-України, на далеких підступах до першої державності впливали на творення інтелекту нації, її здібностей і шляхетності душі. Стародавні ж греки, як відомо, з гордістю визнавали себе сумлінними учнями єгиптян. Вони й справді багато що засвоїли з духовної скарбниці Стародавнього Єгипту і збагатили ці надбання власним генієм.

Плідним джерелом для творчого злету давньогрецької науки, філософії, мистецтв, державності і правових вчень були й ранні цивілізації Сходу – Шумер, Вавилон, Ассирія, Фінікія.

Еллінська культура, духовний спадкоємець близькосхідних цивілізацій, не тільки брала участь у творенні нашої праісторії. Вона й різнобічно відбивала цей процес у наукових і художніх творах: епічних поемах Гомера, драмах Есхіла, поезії Аристея, історичних працях Геродота, Плутарха, Діодора Сицилійського, мандрівних оповіданнях Страбона, промовах Плїнія, Демосфена та інших великих риторів; у художніх розписах грецьких амфор з життя людності українського Півдня. З наукової та художньої

спадщини давньогрецької культури сучасна Україна пізнає минуле в далечі віків.

Для українців найдавніша й найбільш вірогідна пам'ятка їх доісторичних часів – Геродотів "Опис історії" в дев'яти книгах. Історик з Галікарнасу відвідав сучасні українські землі в V ст. до н. е., після переможного завершення війни греків з перським царем Ксерксом, оповів свої враження. Історичною увертюрою до українського буття назвали дослідники "Скифію", в якій описано наш край, звичаї мешканців.

У "Скифії" гармонійно поєднались безпосередність спостережень з об'єктивністю висновків і шляхетністю викладу. Підкреслено симпатію до народу, який не схилювався перед могутністю персів. Скифи заманили війська царя Дарія вглиб степу, де не було води і паші коням. Відвагою, військовою вправністю й характером тодішні мешканці України переважили нападників, повернули їх на втечу.

За п'ять століть до Христової ери наша правітчизна гідно увійшла в свідомість Еллади, огорнута її прихильністю. Не раз, напевне, в царських палатах натхненно оповідав Геродот про далекі мандри, чужі держави й народи. І про таємничу Скифію, її принадну загадковість. Його слухачі-еліта Еллади: володар Афін Перикл, і опальний скульптор Фідій, великий Гіппократ, ще зовсім молодий Сократ. Перелив найвищих культурних надбань від одного етносу до іншого - природний, ланцюговий процес глобальних вимірів. Греки й самі колись сумлінно вчилися, вражені набутками стародавньої єгипетської цивілізації.

За пірамідами ж над Нілом, у товщі віків вимальовуються силуети Вавилонського царства, яке стало руїною тоді, як "вічне місто" Рим клав лише перші камені в свої підмурки. Але й культура Межиріччя, названого греками Месопотамією, сама губиться в тій же заобрійній далечі, де зароджувалась історія людства.

Україна, отже – одна із сполучних ланок в історично тривалому русі культур, що вибухали вулканічною енергією творення і переходили у спадок поколінь. Від цивілізацій Межиріччя, через Єгипет, Грецію, Рим і Візантію вливався в Україну енергійний струмінь духовних надбань народів, епох і поколінь. Він творив підґрунтя її власної культури, пестив інтелект і почуття нації, готував її самобутність.

Русь-Україна сяє не відбитим світлом стародавніх культур, а їх коштовними набутками в національному вбранні, збагаченими талантом, працею і розумом українців, самобутністю їхньої ментальності. В культурі людини, народу і людства багато

складових і кожний її компонент впливає на творення цілісного образу культури і її якісних характеристик.

В параметрах світової, національної та особистісної культури функціонує і феномен реклами. Ця істина видається такою, що лежить на поверхні суспільного життя і сприймається як незаперечна очевидність, проста констатація присутності. Та це оманлива простота: видимість і сутність рідко співпадають, верхівка айсберга приховує в морській безодні підніжжя цілої крижаної гори.

Реклама своїм зовнішнім блиском, строкатою різноманітністю, повсюдною проникливістю ніби зумисне відводить людський погляд від розгадки її дійсної природи і впливів на самі основи людського буття. Може тому, що вона – реклама, і полюбляє, наче русалка, заманювати людську допитливість на глибокі води, щоб там розкрити свої таємниці, або, бавлячись, навіки залоскотати.

Комерційна реклама стрімко увійшла в сучасне українське життя, заповнила всі атоми його простору. Здобуваючи своє місце під сонцем, вона виявила неймовірну енергію, водночас – непоступливість, часом відверто агресивну невибагливість у засобах і формах діяння на ринку ідей, товарів і послуг.

Реклама самовпевнено заявила про свої права і швидко довела, що вона – дама з характером і категорично розраховує на стійку присутність у ринковій економіці, політиці, усіх сферах суспільного життя, кожній його структурі. Цей розрахунок спирається на тверду й випробувану основу: інститут приватної власності, ринкові механізми економіки, суспільний простір підприємницької діяльності.

Це – природна стихія існування комерційної реклами, де розгортається її творчий потенціал, урізноманітнюються й удосконалюються форми, а також мистецтво наблизитися не лише до гаманця, а й до ідеалів і серця споживача.

Реклама – вічна супутниця капіталу, його неспокій і його рух, пропагандист і агітатор, його художній образ і його натхнення.

Моральне обличчя комерційної реклами, її інтелектуальна висота і художня досконалість вирішальним чином визначаються рівнем економічного розвитку суспільства, досконалістю його правосвідомості, моралі й духовності загалом.

Так було в історії теперішніх розвинутих країн. Епоха первісного нагромадження капіталу в них вельми мало схожа на поетичні сторінки, а реклама – на образ, зітканий з незабудок. Знадобилися століття, щоб життя у більшості своїх виявів набуло цивілізованих форм.

Україна вимушена подолати власний етап капіталізації економіки в гранично стислі терміни. На особливості цього проходження накладають відбиток традиції і звички попереднього способу господарювання і, зрозуміло, національний менталітет.

Реклама в українському суспільстві неминуче несе в собі ці риси болісного руйнування звичного, деформації колишніх ціннісних орієнтирів, що супроводжуються політичною нестабільністю, правовим нігілізмом, знеціненням етичних норм. Тобто віддзеркалює спільні для усіх країн і специфічні, власне українські проблеми становлення економіки на ринкових засадах.

**Вибрані наукові праці
професора П. Ю. Сауха**

- Критический анализ христианского экзистенциализма Габриэля Марселя. Дипломная работа. – Киев, 1973. – 86 с.
- Молодежь Запада: мифы и реальность // "Вечерний Донецк", 22 ноября 1973 г.
- Становление убеждений // "Комсомолец Донбасса". № 217, 1974 г.
- Основные категории диалектики Учебное пособие. Донецк, 1975. – 72 с. (у співавторстві, Назарова Л.О.).
- Значение марксистско-ленинской философии для науки и практики. Метод. пособие. – Донецк, 1975. – 24 с.
- Псевдогуманізм католицького екзистенціалізму Г. Марселя // Питання атеїзму. Вып. 11, 1975.
- Дискутировали энергетики // "Советский студент", 12 июля 1975.
- Преодоление религиозного отчуждения в развитом социалистическом обществе // Вопросы атеизма. Вып. 13, 1977 (у співавтор., Щуровський А.Н.).
- Критика экзистенциализма в курсе научного атеизма // Формирование научноатеистического мировоззрения у студенческой молодежи. Ивано-Франковск, 1977.
- Критика религиозно-экзистенциалистской концепции "легальной революции" // Вопросы атеизма. Вып. 40, 1978.
- Критика религиозно-идеалистического толкования нравственного и интеллектуального // Вопросы атеизма. Вып. 41, 1978.
- Критический анализ религиозно-экзистенциалистской концепции отчуждения. Дис. на соискание ученой степени кандидата философских наук. Институт философии АН УССР, Киев, 1978. – 200 с.
- Критический анализ религиозно-экзистенциалистской концепции отчуждения. Автореф. диссерт. на соискание научной степени кандидата философских наук. – Киев, 1978. – 22 с.
- Критика релігійного екзистенціалізму. – К.: Знання УРСР, 1978. – 38 с.
- Атеистическое значение критики современной философии // Вопросы методики преподавания научного атеизма в высших учебных заведениях. М.: Изд-во МГУ, 1978.
- Борець за науково-атеїстичний світогляд // Людина і світ. № 12, 1978.
- Студенти селу // "Нове життя", 27 вересня 1979.

- Место и роль атеистической работы в системе воспитания // Вопросы атеизма. Вып. 42, 1979.
- Проблема сознания в философии и современном естествознании // Методические советы и планы семинарских занятий по диалектическому материализму. – Житомир, 1979.
- Место и роль атеистической работы в системе коммунистического воспитания // Вопросы научного коммунизма. – Киев: "Вища школа", 1979. Вып. 42.
- Структура релігійної свідомості. Ровно, УІВГ, 1980. – 39 с.
- Методологічні центри // "Червоний прапор", 27 вересня 1980.
- Данина поганій моді // "Трибуна студента", 2 жовтня 1980.
- Хрестик і мода // "Червоний прапор", 23 листопада 1980.
- В.И. Ленин и критика современного фидеизма // Материалы межведомственной конференции молодых ученых и специалистов, посвященной 110-й годовщине со дня рождения В.И. Ленина. Ч. 1. – Ровно, 1980.
- Значение теоретического наследия В.И. Ленина для современной борьбы против клерикализма // Материалы межведомственной конференции молодых ученых и специалистов, посвященной 110-й годовщине со дня рождения В.И. Ленина. Ч. 2. – Ровно, 1980 (у співавторстві, Русин П.В.).
- Методические указания к самостоятельной работе по изучению марксистско-ленинской философии (для студентов общетехнического факультета). – Ровно, УИИВХ, 1980. – 28 с.
- Становлення переконань // "Трибуна студента", 5 лютого 1981.
- Работают будущие гидротехники // "Советская Хакасия", 7 августа 1981.
- Провідний вчений // "Трибуна студента", 2 квітня 1981.
- У позі праведників // "Червоний прапор", 21 квітня 1981.
- Зусилля помножимо // "Трибуна студента", 1 жовтня 1981.
- Свята і обряди // "Червоний прапор", 25 жовтня 1981.
- Некоторые аспекты проблемы отчуждения при социализме // Вопросы научного атеизма. Вып. 49, 1981.
- Исторический материализм. Метод. пособие. – Ровно, УНИВХ, 1981. – 40 с.
- Несостоятельность религиозно-идеалистических трактовок гуманизма // Проблемы философии. Вып. 53, 1981. (У співавтор., Калінін Ю.А.).

- Методические советы и планы семинарских занятий по историческому материализму. Ровно, УИИВХ, 1982. – 48 с.
- Диалектика объективного и субъективного в историческом процессе развития социализма // Развитой социализм и коммунистический идеал. М.: МГУ, 1982.
- Вихованню – чітку систему // Трибуна студента, 13 травня 1982.
- Науково-технічний прогрес і релігія. К.: Знання УРСР, 1982. – 72 с.
- Критика идеологии и политики Ватикана. Методические советы лектору. Ровно, УИИВХ, 1982. – 36 с.
- Индивидуальная работа с верующими. Методические советы. Ровно, Знання УРСР, 1983. – 58 с.
- Научный атеизм: предмет, структура, категории. Опыт новой интерпретации // Деп. ИНИОН АН СССР, 28.03.1984. № 16133. – 48 с.
- О предмете и категориях научного атеизма // XXVI съезд КПСС и актуальные задачи марксистско-ленинской философии. М.: Производ. Комбинат ВИНТИ, 1984.
- Методика подготовки и логика чтения лекции о предмете научного атеизма // Деп. ИНИОН АН СССР, 19.04.1984. № 16316.
- Место и роль категории "смысл жизни" и "смерть" в научном атеизме // Деп. ИНИОН АН СССР 19.04.1984. № 16317.
- Новые тенденции в религиозном понимании труда // Трудовые традиции, праздники, обряды рабочего класса. – Киев: "Вища школа", 1984.
- Істина і система наукового знання. – Ровно, „Знання УРСР”, 1984. – 48 с.
- Методические рекомендации к самостоятельной подготовке по философии. – Ровно, УІВГ, 1985. – 29 с.
- Методика индивидуальной работы с верующими. – Киев, Знання УРСР, 1985. – 72 с.
- Идеология и деятельность русского православия. – К., Знання УРСР, 1985. – 24 с.
- Щастя – єдине, земне // Людина і світ, № 11, 1985. (у співавторстві Довбенко В.М.).
- Праця і релігія // "Трудова слава", 18 лютого 1986. (у співавторстві Рибачук М.Ф.).
- Уроки "покаяння" // "Зміна", 21 березня 1986.
- Духовна культура і атеїзм // "Радянська Донеччина", 20 червня 1986.
- Що гарантує успіх? // "Зміна", 18 жовтня 1986.

- Єдність теорії і практики // "Червоний прапор", 22 жовтня 1986.
- Что такое счастье // "Вечерний Донецк", 19 ноября 1986.
- Щастя дійсне – не ілюзорне // "Зміна", 22 листопада 1986.
- Щастя справжнє, не ілюзорне // "Радянський прапор", 24 листопада 1986.
- Счастье настоящее и иллюзорное // "Огни коммунизма", 04 грудня 1986.
- Особистість викладача // "Трибуна студента", 27 грудня 1986.
- Православная мораль: методологические принципы ее критики // Вопросы атеизма. Вып. 22, 1986.
- Знайди своє щастя. Київ, Вид-во політичної літератури України, 1986. – 68 с.
- Духовный мир личности и атеизм. Киев, Знание УРСР, 1986. – 72 с.
- Методические рекомендации организатору воспитательной работы. – Ровно: Ровенский ОК ЛКСМУ, 1987. – 42 с.
- Щастя. У кожного свій шлях // "Дзержинець", 7 січня 1987.
- Новому життю – нові обряди // "Зміна", 17 січня 1987.
- Філософський аналіз природи і особливості релігійної свідомості // Філософська думка. № 5, 1987. (у співавторстві, Павлюк В.В.).
- Современная наука и борьба атеистического и религиозного миропониманий. – Львов, Вища школа, 1987. – 88 с.
- Программа и методические рекомендации к спецкурсу "Методологические проблемы научного атеизма". – Киев, КГУ, 1987. – 24 с.
- Методологические проблемы научного атеизма. Курс лекций. – Ровно, УИИВХ, 1987. – 120 с.
- Планы семинарских занятий и методические указания по изучению философии для студентов всех специальностей (с учетом профиля вуза в условиях проблемного обучения). – Ровно, УНИВК, 1987. – 36 с.
- Для кого потрібен закон про молодь? // "Зміна", 4 лютого 1988.
- Теория научного атеизма на путях перестройки: некоторые проблемы и задачи // Стратегия ускорения и философская наука. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 1988.

- Итоги социологического исследования "Молодежь и свободное время". Рекомендации Ровенскому ОК КПУ. – Ровно, 1988. – 44 с.
- Ломаючи стереотипи. Про місце і роль філософії в перебудові вищої школи // "Трибуна студента", 30 червня 1988.
- Категории научного атеизма. Философско-методологический анализ. – Львов, Вища школа, 1988. – 216 с.
- Мировоззренческие и политические ориентации верующего // Авторское свидетельство на анкету социологического исследования. № 167. – М.: ИНИОН АН СССР, 1988. – 12 с.
- Мир глазами современной молодежи // Авторское свидетельство на анкету социологического исследования. № 168. – М.: ИНИОН АН СССР, 1988. – 10 с.
- Психология верующего // Авторское свидетельство на анкету социологического исследования. № 170. – М.: ИНИОН АН СССР, 1988. – 12 с.
- Мировоззрение и социальная инициатива инженера // Авторское свидетельство на анкету социологического исследования. № 173. – М., ИНИОН АН СССР, 1988. – 9 с.
- Особенности регионального менталитета // Авторское свидетельство на анкету социологического исследования. № 174. – М., ИНИОН АН СССР, 1988. – 15 с.
- Контрпропаганда в инженерном вузе: проблемы методологии, методики и организации. Монография. Деп. В ИНИОН АН СССР, 26.10.1989, № 39891. – 198 с.
- Специфика философско-методологического содержания и категориальной организации атеизма как науки. Дис. на соискание ученой степени доктора философских наук. Институт философии АН УССР, Киев, 1989. – 389 с.
- Специфика философско-методологического содержания и категориальной организации атеизма как науки. Автореферат дис. на соискание ученой степени доктора философских наук. Институт философии АН УССР. – Киев, 1989. – 31 с.
- Комплекс методических средств обеспечения самостоятельной работы студентов по курсу философии. Ровно, УИИВХ, 1989. – 130 с.
- Переосмислюємо себе // "Зміна", 21 листопада 1989.
- Задання по самостійному изучению курса философии для всех специальностей. Ч. 1 и ч. 2. – Ровно, УИИВХ, 1989. – 148 с.
- Раздаточный материал к изучению курса философии. Опорные конспекты. – Ровно, 1989. – 184 с.

- Философия. Методический комплекс по обеспечению модульной системы обучения. – Ровно, УИИВХ, 1989. – 76 с.
- Факторы, влияющие на работу студентов с произведениями классиков марксизма-ленинизма // Исследования и рекомендации в рамках Всесоюзной программы "Совершенствование преподавания общественных наук в высших учебных заведениях". – Ровно, УИИВХ, 1989.
- Основи психології та педагогіки. Навчальний посібник для студентів технічних вузів. – Ровно. Вид-во УІВГ, 1989. – 196 с.
- Атеизм и религия о счастье и месте человека в мире. – Дніпропетровськ, "Промінь", 1989. – 184 с.
- Вчити і вчитися по-новому // "Трибуна студента", 11 січня 1990.
- Историческая память и специфика национального // Ленинское теоретическое наследие и культурный процесс. – Ровно, 1990.
- Курс лекцій з філософії для студентів технічного вузу. Навчальний посібник. – Рівне, УІВГ, 1990. – 384 с.
- Соціальна ініціатива інженера. Анкета соціологічного дослідження. – Рівне, УІВГ, 1990. – 10 с.
- Ваша думка про працю і умови життя в місті. Анкета, програма і методика соціологічного дослідження. – Рівне, ЦНТІ, 1990. – 26 с.
- Русская философия XIX – первой половины XX веков. Опорные конспекты лекций спецкурса. – Ровно, УИИВХ, 1990. – 145 с.
- Воспитание историей и философия // Воспитание историей и перестройка. – Севастополь, 1990.
- Религия и свободомыслие: спор о миропонимании // Воспитание историей и перестройка. – Севастополь, 1990.
- Історія і теорія релігії і вільнодумства. Курс лекцій. – Рівне, УІВГ, 1990. – 136 с.
- Культура. Религия. Атеизм. Монография. – Київ. "Наукова думка", 1991. – 480 с. (у співавторстві Колодний А. М., Лобовик Б. О., Терещенко Ю. М.).
- Програма реалізації нової концепції гуманітарної освіти в технічному вузі. – Рівне, УІВГ, 1991. – 24 с.
- Плани семінарських занять та індивідуальні завдання з курсу філософії. Рівне, УІВГ, 1991. – 72 с.
- Что с нами происходит... Или размышление философа о возможностях духовного возрождения нашего общества. – Ровно. – РЭГИ. – 1991. – 144 с.

- Воспитание историей и перестройка. Материалы научной конференции / За ред. Сауха П.Ю. – Ровно, 1992. УИИВХ. – 101 с.
- Спочатку особистість, потім спеціаліст // "Трибуна студента", 10 березня 1993.
- Програма кандидатського іспиту з філософії для аспірантів, стажистів і пошукувачів. Рівне, УІВГ, 1993. – 34 с.
- Філософська думка Острозького літературно-освітнього центру та її роль в духовному відродженні України. Тези Другої наукової конференції / За ред. проф. Сауха П.Ю. – Рівне, РДГУ. – 1993. – 124 с.
- Студенти про сьогоднішнє. Матеріали соціологічного дослідження та рекомендації по удосконаленню виховної роботи у технічному вузі. – Рівне, УІВГ, 1993. – 48 с.
- Релігія і політика в громадській свідомості Рівненщини: реалії консолідації та духовного відродження народу // Історичні традиції Волині: проблеми духовного відродження. – Рівне, 1993.
- Філософська думка Острозького літературно-освітнього центру та її роль в духовному відродженні України // Історичні традиції Волині: проблеми духовного відродження. – Рівне, 1993.
- Філософська думка Острозького літературно-освітнього центру в контексті європейського культурного процесу // Історичні традиції Волині: проблеми духовного відродження. – Рівне, 1993.
- Релігії та деформації етнічних культур у зв'язку з ідеєю національного відродження // Духовне відродження культури України: традиції, сучасність. – Рівне, РДІК, 1994.
- Українська культура: минуле, сучасне та шляхи розвитку. – Рівне, УІВГ, 1994. – 76 с.
- Методичні поради для проведення дидактичних ігор з філософії. – Рівне, УІВГ, 1994. – 24 с.
- Методичні поради та індивідуальні завдання для самостійної роботи з філософії. – Рівне, УІВГ, 1994. – 24 с.
- Не хочу тішити виборців новими ілюзіями // "Трибуна студента". 24 лютого 1994 р.
- Збірник вправ і кросвордів з філософії. – Рівне, УІВГ, 1995. – 30 с.
- Історія української філософії. Навчальний посібник. – Рівне, УІВГ, 1995. – 192 с.
- Збірник тестів з філософії. – Рівне, УІВГ, 1995. – 72 с.
- Релігійно-дистресовий досвід у поруйнованому українському соціальному етносі // Релігія і церква в контексті сьогоднішнього. – К., 1995.

- Державно-церковні відносини в Україні у контексті парадигми соціокультурної ідентичності // Історія релігій в Україні. – Львів, 1996.
- Нам потрібні різносторонні особистості // "Трибуна студента". 4 березня 1996.
- Національне виховання: пріоритети і перспективи // "Сім днів", 16 березня 1996.
- Туга за ідеологічною догмою // "Сім днів", 16 березня 1996.
- Релігія в духовному відродженні України: надії та ілюзії. – Рівне, УІВГ. – 1996. – 92 с.
- Рене Декарт і світоглядні обрії сучасної науки. Рівне, ЦНТІ. – 1996. – 126 с.
- Національна ідея та релігія в сучасному економічному житті. – Рівне, УІВГ – 1996. – 24 с.
- Поняття та структура історичної свідомості. – Рівне, УІВГ. – 1996. – 124 с.
- Історична свідомість в світогляді української молоді. – Рівне, УІВГ – 1996. – 125 с.
- Арістотель // Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
- Епоха Відродження // Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
- Лоларди // Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
- Атеїзм // Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
- Фаталізм // Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
- Між Сходом і Заходом (буферові дістається найбільше) // "10-й канал", 24 січня 1997.
- Стажування на батьківщині марксизму // "Рівне", 7 лютого 1997.
- Антагонізм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Антропоцентризм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Аскетизм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Богошукацтво // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.

- Буття // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Влада // Філософський словник. – Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Геліоцентризм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Геоцентризм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Гіпотетико-дедуктивний метод // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Деміфологізація // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Діалектична теологія // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Добро і зло // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Ідеалізований об'єкт // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Ірраціоналізм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Класична німецька філософія // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Концептуалізм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Марсель Габріель // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Моделювання // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Неомальтузіанство // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Персоналізм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Відчуження // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Екзистенціалізм // Філософський словник. Науково-методичне видання. – Рівне, 1997. – 136 с.
- Зміна парадигм соціальних наук і постнекласичні трансформації культурно-освітнього простору в лексичі тисячоліть // Наука і освіта. – Кн. 1. – К., 1997.
- Проблеми буття східного християнства у політичному дискурсі та його деструктивні наслідки в умовах громадянського суспільства // Християнство в контексті історії і культури України. – Київ. – 1997.

- Проблеми водного господарства в контексті парадигм постнекласичної науки // Актуальні проблеми водного господарства. Т. 1. – Рівне, УІВГ, 1997. (у співавторстві Саух І.В.).
- Нова парадигма посткомуністичного українського суспільства: реальність та очікувані трансформації на межі тисячоліть // Українська культура: минуле, сучасне та шляхи розвитку. – Київ. – 1997.
- Зміна системи соціокультурних проєкцій гуманітарної науки і сучасні трансформації освіти // Нова педагогічна думка. № 2, 1998.
- Alteration of Social Paradigmes and Post Unclassical Transformations of Cultural-and-Educational Area on Milleniums. Berlingston universitat. – 1998. – 24 s.
- На світанку протестантизму. Монографія. – Рівне, 1998 (у співавторстві Русин П.В.). – 326 с.
- Конфесійна філософська теологія. – Рівне, РДТУ. – 1998. – 126 с.
- Освіта ХХІ століття цікавить і українців, і американців // "10-й канал", 27 березня 1998.
- Модель освіти Петра Сауха за кордоном визнали, у нас – як завжди...// "Сім днів", 4 квітня 1998.
- Як повернути людині людяність, або чи зможе подолати бездуховність "антропологічна революція" // "Вісті Рівненщини", № 48 від 01 липня 1998.
- Логіка. Навчальний посібник для юристів. – Рівне, РВВШП, – 1998. – 220 с.
- Регіональні особливості інтеграції вітчизняного культурно-історичного досвіду в єдину систему державно-будівничих цінностей // Україна: ретроспектива і перспектива. – Київ, – 1999.
- На соціально-історичному роздоріжжі. Монографія. – Рівне, РЕГІ, 1999. – 312 с.
- Політика і духовність. – Рівне, РВВШП. – 1999. – 80 с.
- Деякі аспекти американської системи освіти: порівняльний аналіз // Збірник наукових праць. – Рівне, РДТУ. – 1999.
- Atheism as a Sociocultural Phenomenon of Totalitarian Society and its Influence on the Research of Problems of Religion in Ukraine The Academic Study of Religion the Cold War: Ideological and Theological constraints, East and West. Brno, 1999.
- Філософія права. Навчальний посібник. – Рівне, РВВШП, – 1999. – 180 с.

- Зміна системи соціокультурних проєкцій гуманітарної науки і сучасні трансформації // Психолого-педагогічні основи гуманізації виховання і навчання в школах і вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць. – Рівне: "Тетіс". – 2000.
- Зона релігійної активності та державні пріоритети в конфесійній сфері // "Сім днів", № 8 від 18 лютого 2000.
- Чого бракує нашій освіті? // "Вісті Рівненщини", № 30 від 12 квітня 2000.
- Модель формування іміджу керівника обласного масштабу. – Рівне. – РОДА. – 2000. – 46 с.
- Академічне релігієзнавство. Підручник. К. "Світ знань" – 2000 (у співавторстві А. Колодний, Б. Лобовик, М. Закович та ін.).
- Етнологія релігії. – Рівне, РВВШП. – 2000. – 124 с.
- Феноменологія релігії. – Рівне, РВ МАУП. – 2000. – 115 с.
- Культуро-політичний простір посткомуністичного українського суспільства: реальність та очікувані трансформації на зламі тисячоліть // Українська національна ідея: реалії та перспективи. – Вип. 9. – Львів, НУ "Львівська політехніка". – 2001.
- Україна на шляху до себе. – Рівне. Видавничий центр. – Рівне, РЕГІ "Тетіс", 2001. – 145 с.
- Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям. – Рівне, – 2001. – 220 с.
- ХХ століття. Підсумки. – Київ-Рівне. – 2001. – 215 с.
- Князь Василь-Костянтин Острозький. Монографія. – Рівне. – 2002. – 243 с.
- Філософія. Навчальний посібник. – Рівне, РВМАУП. – 2002. – 219 с.
- Студент – це основна фігура в університеті // "Експромт", № 3 (8), листопад-грудень 2002.
- Я пішов на посаду ректора, щоб сповна реалізувати себе // "Житомирщина молода", 5 грудня 2002.
- Орієнтуємось на високі стандарти і ринкові умови... // "Панорама", 5 грудня 2002.
- Через два роки університет можна буде не впізнати // "Орієнтир 6+1", №54 (626) від 12 грудня 2002.
- Найважливіше – це щирість у стосунках // "Правда Житомирщини", 18 грудня 2002.
- Філософія: Програма кандидатського іспиту та методичні рекомендації для аспірантів, стажистів і здобувачів / За заг. ред. проф. Сауха П.Ю. – Житомир, ЖДПІ, 2003. – 46 с.
- Філософія. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури. – 2003. – 242 с.
- Кроки у майбутнє // "Універсум". – № 1, лютий 2003.

- Я хочу, чтобы Житомирский педуниверситет стал классическим. И он им станет // "Эхо". № 30 от 24-30 июля 2003.
- Політична реформа: не упустити шанс // "Житомирщина", 2 грудня 2003.
- До вершини знань // Золота фортуна. – Київ, 2003.
- Модернізація: глухі кути і перспективи українського суспільства // Теорія і практика переходу до ринку: економіко-правовий, міжнародний, інформаційно-технологічний і освітньо-правовий аспекти. – Ужгород – Сніна (Словаччина), 2003.
- Філософія: бунтівний дух у пошуках панацеї // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. № 598, 2003.
- Програма кандидатського іспиту та методичні рекомендації для аспірантів, стажистів і здобувачів / За заг. ред. проф. Сауха П.Ю. – Житомир, ЖДУ, 2004. – 36 с.
- Учити розумному, доброму, вічному // Золота фортуна. – Київ. – 2004.
- Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. Монографія. – К.: НІСД, 2004 (колектив авторів). – 647 с.
- Я не був би філософом, якби не вірив: усе минеться – бюрократичні крюкотворства, словоблуддя та інша полова. Залишаться конкретні справи. По них нас і судитимуть // "Житомирщина молода", 8 квітня 2004.
- Православ'я: український вимір. Навчальний посібник / За ред. проф. Сауха П.Ю. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
- Опозиція: двигун чи "п'яте колесо"? // "Житомирщина", 15 червня 2004.
- Изменение системы социокультурных проекций науки и трансформации образования на рубеже веков // Doskonalenie edukacji na poziomie wyzszym i srednim u progu XXI wieku. – Rzeszow. – 2004.
- Наука и образование перед вызовом XXI века // Вестник Бурятского университета. Философия, социология. Вып. 10. – Улан-Удэ. – 2004.
- Ювілейна книга: Житомирському державному університету імені Івана Франка – 85 років: Історичний нарис / За ред. проф. Сауха П.Ю. – Ж.: Косенко, 2004. – 232 с.
- Український соціум. Монографія. К.: „Знання”, 2005. – 820 с. (у співавторстві, колектив авторів).
- Філософія: Програма кандидатського іспиту та методичні рекомендації для аспірантів, стажистів і здобувачів / За заг. ред. проф. Сауха П.Ю. – Житомир, ЖДУ, – 2005. – 48 с.

- Новий образ освіти, або чого, крім грошей, не вистачає нашій освіті // "Житичі", жовтень, 2005.
- Житомирський Кембридж // "Житичі". № 28–29, жовтень 2005.
- Що робити...? // "Зірка надії", 11 листопада 2005.
- Интеллигенция: блеск и нищета феномена // Интеллигенция и нравственность. – Москва–Улан-Удэ. – 2005.
- Європейську освіту можна отримати у Житомирі // Державна справа. № 4. – 2005.
- Експлікативні зміни сучасної освіти в контексті трансформацій науки постіндустріального суспільства // Вісник ЖДУ ім. І.Франка. – Житомир, 2005.
- Європейський вимір Житомирського державного університету імені Івана Франка // "Час відродження". № 4. – 2005.
- Конфлікт по-житомирськи: базаром проти науки // "Урядовий кур'єр".
- Незалежний аналіз політичної ситуації поточного моменту. Прогноз та рекомендації. Аналітична записка РНБО України. – Житомир–Київ, 2005. – 24 с.
- Про соціально-економічну ситуацію в Україні. Аналітична записка РНБО України. – Житомир–Київ, 2005. – 36 с.
- Щодо стратегії національної безпеки України. Аналітична записка РНБО України. – Житомир–Київ, 2005. – 24 с.
- На шляху наукового зростання // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. № 21. – 2005.
- Дні релігійної свободи // Релігійна панорама. – № 10. – 2005.
- Людина. Філософ. Гуманіст. Треті Шинкаруківські читання: Збірник наукових праць / За ред. проф. Сауха П.Ю. – Житомир, ЖДУ. – 2006. – 160 с.
- З людьми, Богом і Україною / П.Ю. Саух, В.В. Чуприна, Л.Б. Пилявець та ін. – К.: МАУП. – 2006. – 396 с.
- Київський любомудр // Людина. Філософ. Гуманіст. Треті Шинкаруківські читання. Збірник наукових праць / За ред. проф. Сауха П.Ю. – Житомир, ЖДУ. – 2006. – 160 с.
- Ми входимо в десятку кращих університетів України // "Універсум", № 2 (35), березень 2006.
- Я завжди виступав за чесну владу і соціальну справедливість в суспільстві // "Зірка надії плюс", № 6 (10), березень 2006.
- Розвиток ЖДУ – всерйоз і надовго // "Універсум", № 7 (37), вересень 2006.

- Якість освіти як індикатор рівня життя інформаційного суспільства // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. №29. – 2006.
- До питання про концепцію національної інноваційної системи України. Аналітична записка КМ України. – Житомир–Київ. – 2006. – 16 с.
- Перебудови освіти вимагає час // Обличчя України. Щорічний український журнал. – 2006.
- Концепція цілісності в силовому полі постнекласичної методології сучасної освіти // ΣΟΦΙΑ.– № 7. – 2007.
- Експлікативні зміни освітньої парадигми у контексті трансформації науки // Шлях освіти. – № 1. – 2007.
- Освіта як підсистема культури // Шлях освіти. – № 3. – 2007.
- Соціально-політична ситуація в Україні та можливі ризики. Аналітична записка РНБО України. – Житомир–Київ. – 2007. – 24 с.
- Новий образ України. Трансформація духу і випробування національним буттям. Доповідь до конференції НАН України, присвяченій 16 річниці незалежності України. – Київ, 23 серпня 2007. – 12 с.
- Щодо введення в основних галузевих міністерствах помічника міністра або керівника підрозділу по взаємодії з МВС України. Аналітична записка МВС України. – Житомир–Київ. – 2007. – 24 с.
- До концепції створення спеціальної аналітичної служби боротьби з економічною злочинністю. Аналітична записка МВС України. – Житомир–Київ. – 2007. – 30 с.
- Толерантність як соціогуманітарна проблема. Матеріали круглого столу / За ред. проф. П.Ю. Сауха. – Житомир. Вид-во ЖДУ, 2007. – 240 с.
- Трансформации науки и образования в условиях информационного общества. Доповідь на спільному засіданні НАН України та Македонської академії наук і мистецтв. – Скоп'є. – 2007. – 12 с.
- Житомирщина: минуле, сьогодення, поступ у майбутнє. Науковий збірник / За заг. ред. П.Ю. Сауха, О.М. Швидака, І.І. Ярмошика та ін. – Т. 1. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2007. – 288 с.
- Житомирщина: минуле, сьогодення, поступ у майбутнє. Науковий збірник / За заг. ред. П.Ю. Сауха, О.М. Швидака, І.І. Ярмошика та ін. – Т. 2. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. – 2007. – 312 с.

- Житомирщина: минуле, сьогодення, поступ у майбутнє. Молодь в історії Житомирщини / За заг. ред. П.Ю. Сауха, М.В. Кордона, І.І. Ярмошика та ін. – Т. 3. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2007. – 288 с.
- Чого бракує нашій освіті // "Освіта". 14 листопада 2007.
- Історія: пам'ять минулого чи уроки майбутньому // Волинські історичні записки. – Т. 1, 2008.
- Проблема екосвітогляду в контексті сучасних глобалізаційних процесів // Екологічні прикладні проблеми екосистемології. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2008.
- Американська система вищої освіти: порівняльний аналіз // Інформаційний вісник АН ВО України. – № 3, 2008.
- Житомирський центр євроатлантичної інтеграції // Економічний часопис – XXI. № 3–4, 2008.
- Методологічні "зсуви" постнекласичної науки та їх наслідки для освіти // Історія. Філософія. Релігієзнавство. № 1, 2008.
- Толерантність у контексті сучасних духовно-ціннісних трансформацій // Історія. Філософія. Релігієзнавство. № 2, 2008 (у співавторстві).
- Новий образ України. Трансформація духу і випробування національним буттям // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – № 3, 2008.
- Житомирський державний університет імені Івана Франка – поєднання кращих традицій класичної освіти та новітніх технологій / Історія. Філософія. Релігієзнавство. № 3. – 2008.
- Без політичних кольорів. Ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка Петро Саух про національну стратегію розвитку України до 2015 року та сьогодення вузу // "Интерес", липень 2008.
- Робиться усе для того, щоб у нашому університеті було приємно навчатись, працювати і проводити вільний час... // "Універсум", № 7 (59), вересень 2008.
- Чого крім грошей, бракує освіті // "Голос України", 07 лютого 2008.
- Житомирський державний університет імені Івана Франка // Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України. – Київ, 2008.
- Нет тайных путей! К сожалению // Публичные люди. № 4, 2008.

- Щодо моделі приватизації державних підприємств шляхом продажу акцій на організаційно оформленому ринку. Аналітична записка КМ України. – Київ–Житомир, 2008. – 36 с.
- Холістична тенденція сучасної науки та її вплив на парадигмальні зсуви постнекласичної освіти // Інформаційний вісник АН ВО України. № 1. 2009.
- Новий образ освіти в контексті інноваційних тенденцій розвитку суспільства // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції. – Київ–Житомир. – К.: КІМ, 2009.
- Довідник для вступників до Житомирського державного університету імені Івана Франка / За ред. проф. Сауха П.Ю. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 304 с.
- Архітектоніка світу й людини в умовах глобалізації. Ймовірні наслідки // Історія. Філософія. Релігієзнавство. № 3, 2009 (у співавторстві Саух Ю.П.).
- Новий образ України // Віче. № 5, 2009.
- "Гарвард" у Житомирі – вже не тільки мрія // "Урядовий кур'єр", 16 жовтня 2009.
- У нас вчать ті, хто вміє і бажає вчитися // Віче, № 7, 2009.
- В Житомирському держуніверситеті завжди панував дух просвітництва, інтелігентності, науки і духовності // "Українське національне інформаційне агентство", 5 листопада 2009.
- Бути лауреатом премії імені Івана Огієнка – велика честь і відповідальність // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Наук. збірник: серія історична і філологічна. – Вип. VI. – Кам'янець-Подільський, 2009.
- ХХ століття. Підсумки. Вид. 2-е, доповн. і переробл. – К.: "МП Леся", 2009. – 284 с.
- Вища педагогічна освіта України: історія, сьогодення, перспективи розвитку. Житомирська область / Редкол. тому: П.Ю. Саух (гол.) [та ін.]. – К.: Знання України, 2009. – 491 с.
- "Тектонічні зсуви" в сучасній науці і формування нових засад постнекласичної освіти // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал. Спецвипуск № 1. – Рівне, 2009.
- Інтелігенція: між історичною місією і приниженням // Історія. Філософія. Релігієзнавство. № 4, 2009 (у співавторстві).
- Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід. Монографія / За ред. проф. П.Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 184 с.
- Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: II Міжнародна науково-теоретична конференція (17 грудня 2009

року): зб. матеріалів / За заг. ред. Сауха П.Ю. – Житомир, Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2009. – 324 с.

- Холістична тенденція сучасної науки в контексті парадигмальних зсувів постнекласичної освіти // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: творче, критичне і практичне мислення: зб. наукових праць / За заг. ред. д. філос. н. Поліщук О. П. – Житомир: ЖДЦНТЕІ, 2009. – С. 8–14.

- Наука і освіта у вимірі постісторичних реалій // Філософія на шляху до нового розуміння дійсності. – Львів. Видавництво Львівського університету імені Івана Франка, 2010.

- Іван Огієнко у діалозі культур і духовності (Огієнківські читання у Чудодієвому). Збірник наукових праць / За ред. проф. П. Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 318 с.

- Модель полікультурної освіти як соціальної інновації в контексті реальних процесів міжкультурної взаємодії // Креативна педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 35 – 43.

- Сучасні трансформації науки і освіти, алгоритм взаємодії в умовах суспільства знань // Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ століття: збірник наукових праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; редкол. В. Кремень [та ін.]. – Черкаси, 2011. – С. 61 – 69.

- Стратегія толерантності – стратегія майбутнього // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: III Міжнародна науково-теоретична конференція, 19-20 травня 2011 року, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – С. 3 – 6.

- Освіта України і Польщі в дискурсі культурно-цивілізаційної самоідентифікації. Історична матриця і перспективи // Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти. – К. – Хмельницький: ПП Заколотний М. І., 2011. – С. 41 – 48.

- Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

- Сучасна освіта: портрет без прикрас: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.

- The scientific-educational synergy as the engine of the information society; European challenges and Ukrainian problems // Zeszyty naukowe politechniki rzeszowskiej. Zarządzanie i Marketing z. 19. – 2012. – Nr 285. – P. 73–81.

- Сучасні виклики глобалізованої епохи: суспільство і церква в пошуках відповідей // Україна і Ватикан: до і після

Другого Ватиканського Собору; За ред. проф. А. Колодного, Л. Филипович, П. Яроцького. – К. : УАР, 2013. – С. 19-27.

- Університетська освіта: між історичною місією і реальною перспективою // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Частина 1. – К. : Едельвейс, 2013. – С. 12–17.

- Synergia kształcenia i wychowania jako efekt systemowego projektu interdyscyplinarności pedagogiki // Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscypliny / Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie, Instytut Technologii Eksploatacji – PIB w Radomiu; red.: Z. Szarota, F. Szlosek. – Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, 2013. – S. 756 – 763.

- Сучасна університетська освіта в дискурсі культурно-цивілізаційної самоідентифікації: між історичною місією і реальною перспективою // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – № 6 (72). – С. 3 – 15.

- Реклама в пам'яті культур. У 3 кн. Книга 1: Креатив Стародавніх цивілізацій / Саух П. Ю., Лідгінцев М. П., Чуприна В. В., Марареско Л. К., Саух Ю. П., Ліфінцев С. М. – К.: Альтерпрес, 2013. – 426 с.

- Сучасна освіта: портрет без прикрас. Між негативною креативністю ідей і українською вестернізацією // Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. – К.: ВП "Едельвейс", 2013. – С. 453 – 457.

- Універсальна освіта між історичною місією і реальною перспективою // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. – К. : ТОВ "Видавниче підприємство "Едельвейс", 2013. – С. 182 – 204.

- Пошук себе: алгоритм особистісного самовизначення в структурі становлення особистості // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. П. Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ФОП Євенок О. О., 2014. – С. 4 – 8.

- Модель реформування вітчизняної університетської освіти // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2013. – № 3-4. – С. 41 – 45.

- Вчений, якому чужим був "барський тон у філософії" // Наука і суспільство. – 7/8 2014. – С. 6 – 8.

- Мультикультурализм: блеск теории и практическая несостоятельность проекта в дискурсе реальных процессов

межкультурного взаємодія / Саух П. Ю., Саух Ю. П. // Евразийство и мир. – 2014. – № 3. – С. 34 – 50.

- Релігієзнавство: між минулим і майбутнім // "Релігієзнавство в Київському університеті: інституційний та персональний виміри". До 55-ї річниці кафедри релігієзнавства. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 вересня 2014 р.: [матеріали доповідей та виступів] (редкол.: А. Є. Конверський та ін.). – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2014. – С. 100 – 103.

Покажчик нагород та відзнак професора Петра Юрійовича Сауха

Почесне звання "Заслужений працівник освіти України" (1996 р.)

Орден "Різдво Христове – 2000" Української Православної Церкви (2000 р.)

Грамота Президента України "За сумлінну працю, значний особистий внесок у розвиток і зміцнення Української держави" (2001 р.)

Медаль "Незалежність України" Міжнародного Академічного рейтингу "Золота фортуна" (2002 р.)

Золота медаль "За заслуги в освіті" Міжнародної Кадрової Академії (2003 р.)

Почесна грамота Верховної Ради України "За особливі заслуги перед Українським народом" (2004 р.)

"Знак пошани II ступеня" УМВС України в Житомирській області (2006 р.)

Нагрудний знак "Антон Макаренко" Міністерства освіти і науки України (2007 р.)

Медаль імені К.Д. Ушинського АПН України (2007 р.)

Медаль "15 років Збройним Силам України" Міністерства оборони України (2007 р.)

Медаль "За сприяння протидії правопорушенням у дитячому середовищі" МВС України (2008 р.)

Орден "За заслуги" III ступеня (2009 р.)

Почесна грамота Верховної Ради України "За особливі заслуги перед Українським народом" (2009 р.)

Почесна відзнака "За заслуги перед містом" (2009 р.)

Медаль "За заслуги" I-го ступеня Української спілки ветеранів Афганістану (2009 р.)

Орден Князя Мала Міжнародної громадської організації "Земляцтво Житомирян" (2009 р.)

Диплом Українського рейтингу "України славні імена" (2010 р.)

Медаль "За наукові досягнення" НПУ ім. М.П. Драгоманова (2011 р.)

Нагорода Ярослава Мудрого в галузі науки і техніки АН ВШУ (2011 р.)

Пам'ятний знак "На честь 65-річчя Товариства "Знання" України" (2013 р.)

Медаль імені Григорія Сковороди НАПН України (2014 р.)

ЗМІСТ

65-та вершина професора Петра Сауха!.....	3
Привітання колективу кафедри філософії.....	5
Життєвий та творчий шлях професора Петра Сауха.....	7
Шлях до сяючих вершин.....	10
Поліська наукова школа Петра Сауха"Філософія та феноменологія релігії".....	13
Акме Поліського Сократа.....	25
Філософія вітчизняної освіти для ХХІ століття. Роздуми над прочитаною книгою.....	34
Передмова до колективної монографії "Реклама в пам'яті культур. Креатив Стародавніх цивілізацій" (Саух П. Ю., Лідгінцев М. П., Чуприна В. В., Марареско А. К., Саух Ю. П., Ліфінцев С. М.).....	51
Вибрані наукові праці професора П. Ю. Сауха.....	65
Показчик нагород та відзнак професора Петра Юрійовича Сауха.....	77